

Schwarz, Michal; Blažek, Václav

Nástin tocharské historické gramatiky

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 2008,
vol. 57, iss. A56, pp. [33]-58

ISBN 978-80-210-4617-7

ISSN 0231-7567

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100786>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MICHAL SCHWARZ – VÁCLAV BLAŽEK

NÁSTIN TOCHARSKÉ HISTORICKÉ GRAMATIKY

V r. 2008 uplyne právě 100 let od publikování důkazu, že tocharština představuje novou svébytnou větev indoevropských jazyků (viz Blažek & Schwarz 2007). Jediný český ‘náčrt tocharské mluvnice’ vychází v roce 1930 jako součást článku *O nových jazycích indoevropských nalezených ve střední Asii, zvláště o jazyce tocharském*. Unikátní text Pavla Pouchy předchází všechny významné práce oboru. Až o rok později vydávají němečtí sanskrťisté Schulze, Sieg a Siegling obsáhlé dílo *Tocharische Grammatik*. První srovnávací gramatiku publikoval Pedersen (1941). Krauseho popis slovesa jazyka B vychází r. 1952. Základní gramatiku *Tocharisches Elementarbuch* vydávají Krause s Thomasem r. 1960. Svůj originální vklad přidal Van Windekens (1976/79/82). Další pokrok přineslo zpracování neanalyzovaných rukopisů. Velmi ceněna je disertace J. Hilmarssona (1986) a jeho etymologický slovník (1996), pro předčasnou smrt žel nedokončený. D. Q. Adams vydal r. 1988 *Tocharian Historical Phonology and Morphology*, o rok později následuje *Introduction au tokharien* od G.-J. Pinaulta. Jen na historickou fonetiku se soustředili D. Ringe (1996) a S. Bur-lak (2000). Pavel Poucha má prvenství v sestavení jediného výkladového slovníku tocharštiny A (1955), slovník jazyka B vydává Adams v roce 1999. Senzací je nové datování rukopisů. Radiokarbonová metoda posunula dobu vzniku pozdních textů až na přelom 12. a 13. století (Adams 2006); vídeňská badatelka Melanie Malzahnová zase odhalila rukopisné podobnosti nejstarších textů s guptovským písmem ze 4. a 5. století n. l. (Malzahn 2007: 277). Oproti původním předpokladům (6.–8. stol. n. l.) se časový interval vzniku textů rozšířil třikrát a je příslibem pro další výzkum.

Fonologie

Tocharské rukopisy jsou kromě několika manichejských zlomků zapsány severo-turkeštánskou variantou indického slabičného písma *brāhmī*. Tocharskou fonologií nejvíce ovlivnily buddhistické lexikální výpůjčky a s nimi fonologický systém buddhistického hybridního sanskrťu. Původní fonologický systém tocharských jazyků nezná např. znělé a znělé přidechové okluzívy. Výpůjčky z BHS nebývají vždy tocharizovány – v rekonstrukci tocharského fonologického sys-

tému je proto potřeba od nich odhlédnout. Kupř. vl. jm. v BHS *Buddhamitra* = B *Puttamitre*; ale BHS adj. *buddhavacana-* „s buddhovským hlasem“ = B *buddhavacam* idem. (Adams 1999: 391, 431); podobně skt. *gotra* = A *kotār* „rodina“, ale vl. jm. skt. *Gautama* = A *Gautam* (Poucha 1955: 86, 100).

Původní systém

vokály: *a, ā, ä, i, ī, e, u, ū, o; ä* je v tocharštině původní, avšak pro zápis v bráhmí „cizí“ ultrakrátký vokál analogický slovanskému jeru ъ. Realizuje se podle okolního přízvuku jako *a, e* nebo *i*.

diftongy: *ai, au, eu*; převažují v jazyce B, kde je *i oy*

okluzívy: *k, t, p*; v B dochází k sekundární palatalizaci *ky, py*

palatály: *c [č]*

afrikáty: *ts*; v B sekundární palatalizace *tsy*

spiranty: *s, š [š], ś*

polovokály: *y, w*

likvidy: *r, l*; v B sekundárně palatalizované *ly*

nasály: *n, ñ* (palatalizované), *ṃ, ṅ* (velární), *m*; v B sekundární palatalizace *my*

Slovní přízvuk je v obou jazycích zpravidla na první slabice (B *lákke* „utrpení“), v trojslabičných slovech v jazyce B na druhé slabice (B *wärttóna* „lesy“). Sandhi (vzácné varianty jsou uvedeny vždy za lomítkem): vokalické: před iniciálním vokálem se *-i* a *-e* mění v *-y*; *-u* a *-o* ve *-w*; *-är, -äl, -än* v *-r, -l, -n*. Dva stejné vokály se spojují v jeden s uchováním větší délky ($a + a = a/\bar{a}$; $e + e = e$; $o + o = o$; $i + i = i$; $a + \bar{a} = \bar{a}$; $\bar{a} + \bar{a} = \bar{a}$). Různé vokály: ve většině případů dochází k redukci koncového a uchování iniciálního vokálu ($a + e = e/a$; $a + o = o$; $a + i = i$; $a + ai = ai$; $a + au = au$; $e + a = a/\bar{a}$; $e + o = o/e$; $e + i = i$); výjimkami jsou koncová *-ā* a *-o*, kdy se redukuje naopak iniciální vokál ($\bar{a} + e = \bar{a}$; $o + e = o$; $o + a = o$) nebo modifikuje diftong ($\bar{a} + ai = \bar{a}y$; $o + ai = oy$). Je-li ale iniciální vokál dlouhý či diftong, má vždy přednost jak pro *-o* ($o + \bar{a} = \bar{a}$) tak v jiných kombinacích, kdy se redukuje koncový vokál: (viz výše a dále $a + au = au$; $a + ai = ai$; $e + \bar{a} = \bar{a}$; $e + ai = ai$; $e + au = au$). V konsonantickém sandhi se objevuje částečná nebo úplná asimilace (např. v A *ālakāñ cam* → *ālakāmcam* „jiný“ (obl. sg. m.); v B *tāñ no* → *tān no* „jen [bez] vás [dvou]“) a zdvojení konsonantu na konci slova před iniciálním vokálem (např. A *maññ oki* „jako měsíc“) nebo na začátku slova po koncovém vokálu (např. B *po llākenta* „všechna utrpení“).

Typické gramatické změny hlásek se týkají vokálů: *alā, āla, āli*; dochází k nim v ablautu: *ilai, ulau, āle, elā, olā*, a u konsonantů: *klś, ṅk/ṃś/ñś/līc, tk/ck, t/c, tt/cc, ntl/ñś/ṃś/ś, st/śc/śś/ś, n/ñ, ll/y, s/ś*; jen v A *ts/ś, śt/śc/śś/ś*; jen v B *tk/cc, sk/śś, w/y, k/ky, p/py, ml/my, ts/tsy*.

Vývoj indoevropského konsonantického a vokalického systému v historické tocharštině A a B shrnuje následující tabulka (* ... pozdní ie. prajazyk; ** raný ie. prajazyk s laryngálami):

ie. *	tocharské příklady
<i>p</i>	A <i>por</i> , B <i>pūwar</i> „oheň“ < * <i>peH₂-u₁</i>
<i>b</i>	AB <i>prānk-</i> „zdržovat; nedostavit se“, kauz. „vyhýbat se, odmítat“ < * <i>brenk/g^h</i> -
<i>b^h</i>	A <i>pracar</i> , B <i>procer</i> „bratr“ < * <i>b^hrātēr</i>
<i>-mb^h-</i>	A <i>kam</i> , B <i>keme</i> „zub“ < * <i>gomb^ho-</i>
<i>t</i>	A <i>tu</i> , B <i>tuwe</i> „ty“ < * <i>tuHom</i>
<i>t / E</i>	AB <i>cāmp-</i> „být schopen“ < * <i>temp-</i> ; A <i>pats</i> , B <i>petso</i> „pán“ < * <i>poti-</i>
<i>d</i>	A <i>tāp(p)-</i> , B <i>tāpp-</i> „jíst“ < * <i>d₂p-u-ā-</i>
<i>d / E</i>	AB <i>tsār-</i> „oddělit“ < * <i>der-</i>
<i>d / i</i>	A <i>kri</i> „vůle“, B <i>kāryāñ</i> pl. „srdce“ < * <i>k₁rdiā-</i>
<i>d^h</i>	AB <i>tā-</i> „umístit“ < * <i>d^hā-</i>
<i>d^h / E</i>	AB <i>tsāk-</i> „spálit“ < * <i>d^heg^h-</i>
<i>k</i>	AB pres. <i>källā-</i> „vést, přinést“ < * <i>k₁n-ā-</i>
<i>k / E</i>	A <i>šala-</i> , B <i>šālā-</i> (pret. Ia) < * <i>kel₂-</i>
<i>g</i>	AB <i>kātk-</i> „být rád, radovat se“ < * <i>gād^h-skēo-</i>
<i>g / E, i</i>	A pl. <i>tāšši</i> , B <i>tāš</i> „náčelník“ < * <i>tāgīu-</i>
<i>g^h</i>	AB <i>krās-</i> „trápit“ < * <i>g^hrōs-</i>
<i>g^h / E</i>	A <i>špāl</i> „hlava“, B <i>špālu</i> „vyšší, vynikající, nadřazený“ < * <i>g^heb^hā₂l-</i>
<i>k̂</i>	A <i>kror</i> „srpek měsíce“, B <i>krorīya</i> „roh“ < * <i>*kreH₁-u₁</i>
<i>k̂ / E</i>	AB opt. méd. 3sg. <i>nšitār</i> (od kořene <i>nāk-</i> „zničit“) < * <i>*nk̂-īeH₁-tr</i>
<i>ġ</i>	AB <i>āk-</i> „vést, řídit“ < * <i>aġ-</i> < * <i>H₂eġ-</i>
<i>ġ / E</i>	A méd.-pas. 3sg. <i>āstrā</i> < * <i>aġetor</i> , B akt. part. <i>ašeñca</i> < * <i>aġentes</i>
<i>ġ^h</i>	AB <i>ku-</i> „lít“ < * <i>ġ^hu-</i>
<i>ġ^h / E</i>	A <i>šärme</i> , B <i>šimprīe</i> ~ <i>šimpro</i> „zima“ < * <i>ġ^himrā-(H)₁en-</i>
<i>k^u</i>	A <i>kukāl</i> , B <i>kokale</i> „vůz“ < * <i>k^uuk^ulo-</i>
<i>k^u / E</i>	A <i>štwar</i> , B <i>štwer</i> „4“ < * <i>k^uetwores</i>
<i>g^u</i>	A ak. sg. <i>ko</i> , nom. pl. <i>kowi</i> , B <i>ke_u</i> „kráva“ < * <i>g^uou-</i>
<i>g^u / E</i>	A <i>šām</i> , B <i>šana</i> „žena“ < * <i>g^uen-ā</i>
<i>g^uh</i>	AB <i>kār-</i> „vázat“ < * <i>kerg^uh-</i> ; A <i>lykāly</i> , B <i>lykaške</i> „malý“ < * <i>leg^uh-ljo-/sko-</i>
<i>g^uh / E</i>	A opt. méd. 3pl. <i>tsāšintār</i> (<i>tsāk-</i> „svítit“) < * <i>*d^hōg^uh-īeH₁-ntr</i> , B opt. méd. 2pl. <i>tsišitār</i> (<i>tsāk-</i> „spálit“) < * <i>*d^heg^uh-īeH₁-tHe + -r</i>
<i>s</i>	A <i>sa-</i> , B <i>se</i> „tento“ < * <i>so-</i>
<i>s / E</i>	A <i>šme</i> „léto“, B <i>šmāye</i> „patřící k létu“ < * <i>*semH₂-(H)₁en-</i>
<i>r</i>	A <i>rake</i> , B <i>reki</i> „slovo“ < * <i>rēk-</i>
<i>l</i>	A <i>lak</i> „dno (řeky)“, B <i>leke</i> „postel“ < * <i>log^ho-</i>
<i>l / E</i>	A <i>lyak-</i> , B <i>lyāk-</i> „ležet“ < * <i>leg^h-</i>
<i>m</i>	A <i>mañ</i> , B <i>meñe</i> „měsíc“ < * <i>mēñē(n)</i>
<i>n</i>	A <i>nakcu</i> , B <i>nekcīye</i> „v noci“ < * <i>*nok^uteuio-</i>
<i>n / E</i>	A <i>ñu</i> , B <i>ñuwe</i> „nový“ < * <i>neuo-</i>
<i>r̄</i>	A <i>päärkäär</i> , B <i>päärkare</i> „dlouhý“ < * <i>b^hr̄ġ^hro-</i> ; A <i>tärkär</i> , B <i>tarkär</i> „mrak“ < * <i>d^hr̄yru-</i>
<i>l̄</i>	AB <i>pälk-</i> „pálit“ < * <i>b^hlg-</i>
<i>m̄</i>	A <i>šäaptäant</i> , B <i>šuktante</i> „sedmý“ < * <i>septmto-</i>
<i>n̄</i>	A <i>kāntu</i> , B <i>kantwo</i> „jazyk“ < * <i>tānkwo</i> < * <i>d^hġ^huā-(n)</i>
<i>i</i>	A <i>yäs-</i> „kypět“, B <i>yäs-</i> „být sexuálně vzrušen“ < * <i>ies-</i>
<i>u</i>	A <i>wak</i> , B <i>wek</i> „hlas“ < * <i>uok^u-</i>
<i>u- / e</i>	A <i>wkām</i> , pl. <i>wāknant</i> , B <i>yakne</i> „cesta, způsob“ < * <i>ueġ^hno-</i>
<i>i</i>	A <i>wäs</i> , B <i>wase</i> „jed“ < * <i>uiso-</i>
<i>u</i>	A <i>rtär</i> , B <i>ratre</i> „rudý“ < * <i>*H₁rud^hro-</i>
<i>ī</i>	A <i>wiki</i> & <i>wīki</i> , B <i>ikām</i> & <i>īkām</i> „20“ < * <i>(H)₁uīk^unī</i>

<i>ū</i>	AB <i>su-</i> „pršet“ < * <i>sū-</i> < ** <i>suH</i> ₃ -
<i>e-</i>	A <i>yakwe</i> , B <i>yuk</i> „kůň“ < * <i>eḱyo-</i> < * <i>H₁eḱyo-</i> , A <i>yärk-</i> , B <i>yarke</i> „čest“ < * <i>erko-</i>
<i>-e-</i>	A <i>pāñ</i> , B <i>piš</i> „5“ < <i>ptoch.</i> * <i>pāñš</i> < * <i>pénk^ue</i> , vedle A <i>šák</i> , B <i>šak</i> „10“ < * <i>dek_m</i>
<i>a</i>	A <i>ākār</i> , pl. <i>ākrun̄t</i> , B pl. <i>akrūna</i> „slzy“ < * <i>akru-</i>
<i>o</i>	A <i>ak</i> , B <i>ek</i> „oko“ < * <i>ok^u-</i> , A <i>talke</i> , B <i>telki</i> „obět“ < * <i>tolk-</i>
<i>ē</i>	A <i>want</i> , B <i>yente</i> „vitr“ < * <i>uēnto-</i> < ** <i>uēH₁nto-</i> ; A <i>mañ</i> , B <i>meñe</i> „měsíc“ < * <i>mēnē(n)</i>
<i>ā</i>	A <i>swār</i> , B <i>swāre</i> „sladký“ < * <i>suādro-</i> < ** <i>suēH₂dro-</i>
<i>ō</i>	A <i>kāts</i> , B <i>kātsō</i> „břicho, žaludek; lůno“ < * <i>g^uōt-iōn-</i>
<i>C₂C</i>	A <i>pācar</i> , B <i>pācer</i> „otec“ < * <i>p₂tēr</i>
<i>e_i</i>	A <i>tsek</i> , B <i>tsik-</i> „budovat, vyrábět“ < * <i>d^he_iḡ^h-</i>
<i>a_i</i>	A <i>e-</i> , B <i>ai-</i> „dát“ < * <i>a_i-</i> ; A <i>ekār-</i> , B <i>aikare-</i> „prázdný“ < * <i>a_igro-</i>
<i>o_i</i>	A <i>ke</i> , B <i>kaiyye</i> „čí“ < * <i>k^uo_i(H)o-</i>
<i>e_u</i>	A <i>klyom</i> , B <i>klyomo</i> „urozený“ < * <i>k^hleumōnt(s)</i>
<i>a_u</i>	A <i>ok-</i> , B <i>auk-</i> „růst“ < * <i>auḡ-</i> < ** <i>H₂e_uḡ-</i>
<i>o_u</i>	A <i>top</i> , B <i>taupe</i> „důl“ < * <i>d^houbo-</i>

Pozn.: *E* znamená přední vokál.

Struktura tocharského kořene

Transformace indoevropského kořene do pratocharské podoby proběhla podle pravidel, která lze rekonstruovat jen do té míry, jakou nám dovoluje neznalost skutečné pozice přízvuku (Adams 1988, 23–24):

ie.	<i>T_ṛT</i>	<i>TeRT</i>	<i>ToRT</i>	<i>TēRT</i>	<i>TōRT</i>
ptoch.	<i>TārT</i>	<i>TāRT</i>	<i>TeRT</i>	<i>TēRT</i>	<i>TāRT</i>
ie.	<i>T_ṛT / TT / TeT</i>	<i>TeT</i>	<i>ToT</i>	<i>TēT</i>	<i>TōT</i>
ptoch.	<i>Tāt / TT / Tāt</i>	<i>TāT</i>	<i>TeT</i>	<i>TēT</i>	<i>TāT</i>
ie.	<i>TuT</i>	<i>TeuT</i>	<i>TouT</i>	<i>TēuT</i>	<i>TōuT</i>
ptoch.	<i>Tāt</i>	<i>TāuT</i>	<i>TeuT</i>	<i>TēuT</i>	<i>TāuT</i>
ie.	<i>Ti_ṛT</i>	<i>Tei_ṛT</i>	<i>Toi_ṛT</i>	<i>Tēi_ṛT</i>	<i>Tōi_ṛT</i>
ptoch.	<i>Tāt</i>	<i>Tāi_ṛT</i>	<i>Tei_ṛT</i>	<i>Tēi_ṛT</i>	<i>Tāi_ṛT</i>

Morfologie jména

Oba tocharské jazyky rozlišují stejné druhy slov jako ostatní indoevropské jazyky. U jmen se uplatňuje deklinace podle rodu (m., f., n.), čísla (sg., du., pl.) a podvojného systému pádů: indoevropský typ flexe uchovávají koncovky primárních pádů: nominativu, genitivu a pádu předmětu zvaného obliquus (tj. akuzativ); v jazyce B se ještě dochoval vokativ, který je v jazyce A shodný s nominativem. Ostatních sedm sekundárních pádů se tvoří aglutinačně: neměnné koncovky se připojují ke tvaru obliquu. Aglutinační koncovky patrně vznikly dlouhodobým vlivem neindoevropských jazyků. Slova se tvoří derivací i skládáním, např. B *malkwer* „mléko“ = *malk* „mléko“ + *wer* „voda“; A *akmal* „obličej“ = *ak* „zrak“ + *mal* „tvář“.

Substantiva

Rod: Všechny rody jsou zastoupeny u substantiv a zájmen; adjektiva tvoří pouze tvary maskulin a feminin. Např. subst. m. B *yakwe*, A *yuk* „kůň“; subst. f. B *riye*, A *ri* „město“; subst. n. A *kāsu* „dobro“ (= substantivované neutrum z adj. m. *kāsu* „dobrý“). Adj. m. B *orotstse*, A *tsopats* „velký“; adj. f. B *klyomña*, A *klyomim* „urozená, vznešená“. Záj. m. A *sās*, B *se* „tento“; f. A *sās*, B *sā* „tato“; n. A *te*, B *tāš* „toto“. Kromě vyhraněných maskulin, feminin a neuter mají některá substantiva tzv. a. = genus alternans, tj. v sg. se skloňují jako m. a v pl. jako f. (Krause 1955: 14n.), např. „velký král“ v B nom. sg. *orotstse walo*, pl. *orocci lāñc*; totéž v A nom. sg. *tsopats wäl*, pl. *šāwe lāmš*.

Pád: Deklinace probíhá podle tzv. primárních a sekundárních pádů. **Nominativ** se užívá pro vyjádření podmětu nebo předmětu ve vazbě s infinitivem. Nejčastější koncovka nominativu substantiv: *-e* (B *yakwe* „kůň“ < **ékūos*; A *rake* „slovo“ < **rēkoī*), včetně koncovek abstrakt A *-unel* *-one*, B *-ñe* (A *klāsmune* „trpělivost, vytrvalost“, *tāprone* „výška“, B *šaňāññe* „přirozenost, povaha“). Méně časté jsou koncovky *-o* (B *okso* „býk“ < **uk^usō(n)*), *-i* (B *krāñi* „šije“ < **kr^uH₂snijom*), *-a* (B *šana* „žena“ < **g^uenā*), *-u*, *-r*, *-l*, *-n*, *-t*, *-nt*, a další. **Obliquus**, odrážející ie. akuzativ, vyjadřuje předmět, způsob, cíl, směr, rozlohu v čase a prostoru, označuje oslovené osoby a užívá se v perifrastických obratech. Tvary primární představují dědictví ie. **-m* u kmenů vokalických a **-m̃* u konsonantických: B *yakwe* < **ékūom* vs. A *kom*, B *kwem* „pes“ < **kuon-m̃*, B *mātār* „matka“ < **mātr-m̃*. Sekundární formy se tvoří 1) nazální extenzí: *eñkweṃ* „člověka“ < **ñkuon-m̃*; 2) redukcí koncovky nominativu: nom. *arañce* : obl. *arañc* „srdce“ (**H₂eH₂rentēn* : °*nten-m̃*), 3) palatalizací suffixu: nom. *-te* : obl. *-ce*; *-ttel* *-tstse* : obl. *-cce*; 4) koncovkami: B *-ai* od nom. *-a/ -o*: *orotstsa* f. „velká“ : obl. *orotstai* (**uru-ā-tjāim̃*), *yoko* : obl. *yokai* „žízeň“; u feminin v B nom. *-a* : obl. *-o* a nom. *-o* : obl. *-a*: nom. *šana* „manželka“ **g^uenā* : obl. *šano* < **g^uenām*. **Genitiv** je užíván podobně jako v ostatních ie. jazycích a také ve smyslu dativu po slovese dávání nebo značí činitele v pasivních konstrukcích. Tvoří se koncovkami B *-e*, A *-Ø* (B *lānte*, A *lānt* „krále“ < **u^lHōnt-os*); AB *-i* (B *pātri*, A *pācri* „otce“ < **p₂tr-ī* či **e₁s* nebo dat. **e₁i*); B *-oy* : A *-e* (B *lāntsoy*, A *lāntse* „královny“ < **u^lHōntiāi*); B *-ñ* < **-n-es*; B *-ntse*, A *-s* (B *yākwentse*, A *yukes* „koně“ < **ékūon-s-os*); popř. B *-epi*, A *-āp/ -yāp* < **V-b^hom* (Adams 1988, 140). **Vokativ** je v jazyce A nahrazen nominativem, v B má koncovky *-a* nebo *-u* od nom. na *-e*: nom. *Ānande* vl. jm., *soṃške* „synáček“, *kaurše* „býk“ : vok. *soṃška* „synáčku“, *Ānanda* „Ānando“, *kauršu* „býku“ (přeneseně o člověku) atp. Třetí koncovka vok. *-ai* se tvoří od nom. na *-a* nebo *-o* zpravidla u slovesných jmen a adjektiv: nom. *aiššeñca* „dárce“, *klyomo* „vznešený“, vok. *aiššeñcai*, *klyomai*.

Sekundární pádové affixy:

Instrumentál jen v A *-yo* (*mā poryo*... *mā wāryo* „ani ohněm ani vodou“). Má funkce podobně jako v češtině. V jazyce B plní jeho funkci perlativ. **Perlativ** B

-sal/ -sā, A -ā ve funkcích činitele, srovnání, vyjádření způsobu (A *špät komšā* B *šuk kauntsa* „po sedm dní“). Lokativně značí směr či polohu po předložkách „na“ a „v“; v B i ve funkci instrumentálu. Komitativ B -mpa/ -mpā, A -aśśāl. Vyjadřuje slučovací funkci a doprovod; dále se používá po slovese B *tās*- A *tāsk*- jako „podobat se“ (A *šälypaśśäl triwo* „smíšený s olejem“, B *pātār mātārmpa tasemane* „podobající se otci a matce“). Allativ B -ś/ -śc/ -śco, A -ac značí cíl tělesného a duševního hnutí (A *Metraknac kumnāš* „přichází k Majtréjovi“). Ablativ B -meṃ (*maṃtstsas* „pod“?), A -āš jako lokativ ve funkci „z“ a „od“ (zde i ve smyslu času), vyjadřuje duševní hnutí, užívá se po slovese AB *pārsk*- „bát se“, dále jako ablativus comparationis (B *asānmeṃ tsānka* „zvedl se z trůnu“). Lokativ B -ne, A -am se užívá místně ve smyslu otázek „kam“, „kde“ (B *nraine tānmastār* „zrodí se v pekle“), jako cíl duševních pohnutek i vyjádření času („kdy“) a superlativu. Kausalis jen v B -ñ v citových hnutích: *kawāñ* „z žádostivosti“.

Číslo: Duál bývá v obou jazycích nahrazován plurálem. Vzhledem k početnosti rukopisů je lépe doložen v jazyce B. Krause (1955: 15n.) navíc rozlišoval zvláštní číslo parál s koncovkami B -ne a A -ṃ, které měly označovat přirozenou podvojnost tělesných částí. V jazyce B se ještě rozlišoval tzv. plurativ neboli distributivní plurál např. *ostuwaiwenta* „jednotlivé domy“ vedle sg. *ost* „dům“ a pl. *ostwa*. Obojí např. Krause & Thomas 1960: 76–78 a Pinault 1989: 70–71). Všechny tvary však lze odvodit z indoevropského duálu (Hilmarsson 1989; Adams 1991). Dochované formy duálu jazyka B mohou být neutra končící v nom. na palatalizované hlásky -ñc, -š nebo vokál -i (sg. *mlyuwe* „stehno“, du. *mlyuweñc*; sg. *pilta* „list“, du. *piltāš*, pl. *piltāsa*; sg. *kleś* „zákal“, du. *kleśanmi*, pl. *kleśanma*). Druhou skupinu tvoří maskulina či feminina končící na -e/ -ne; -e samo tvoří duál, i když je doloženo jediným výskytem *pacere* (od. sg. *pācer* „otec“, pl. *pacera*); -ne tvoří duál buď u atématických nebo tématických tvarů (atématické: sg. *pokai* „paže“, du. *pokaine*, pl. *pokaiñ*; tématické vždy po vokálu -e: sg. *ñakte* „bůh“, du. *ñaktene*, pl. *ñakti*); koncovky duálu a plurálu se tedy přidávají ke stejnému kmeni (Adams 1991: 26). Nečetné tvary jazyka A končí na -eṃ & -āṃ, výjimečně na -ām (*lymeṃ* „rty“, *pār wām* „obočí“, *pāśśām* „ňadra“). Genitiv duálu má v jazyce A koncovky -nis a -ne (*klośnis* „dvou uší“, *aśnis* „dvou očí“, *tine* „těchto dvou“, *āmpine* „obou“); v jazyce B jsou koncovky -naisāñ a -naisi (*eśnaisāñ* „dvou očí“, *komñāktenaisāñ* „dvou bohů-sluncí“, *tainaisi* „těchto dvou“).

Plurál jmen často tvoří ukazatel -nt-, sr. het. kol. a luv. pl. -ant- (B sg. *palskañe* „myšlenka“, pl. *palskañenta*) a rozmanité koncovky. Pro nom. a obl. se shodují koncovky 1) B -a, A -ā < *-H₂ (B sg. *camel*, pl. *cmela* „zrození“); 2) B -wa, A -ul/ -wā (B sg. *ost*, pl. *ostwa*, A *wašt*, pl. -u „domy“ < *u₂stu-H₂; A sg. *pält*, pl. *pältwā* „listy“); 3) B -nal/ -nma, A -mnā (B sg. *šarm*, pl. *šarmana/ šarmanma* „příčiny“ < *šuer-mṇ-H₂); 4) A -nt, B -nta < *-nt-H₂ (A *pont*, B *ponta* „všichni“ od sg. B *po*, A *puk*). Od tvarů v obl. B -ṃ : A -s (*-ns) se liší jednotlivé příslušné tvary nominativu: AB -i, kdy je koncová slabika palatalizovaná (nom. sg. B *meñe*, A *mañ* „měsíc“ < *mēñēn, nom. pl. B *meñi*, A *mañi* < °ejes, obl. pl. B *meñām*, A *mañās* < °ens) nebo nepalatalizovaná (nom. sg. B *rṣake*, A *riṣak*

„světec“, nom. pl. B *rṣāki*, A *riṣaki* < *-o_i); další koncovky AB -*ñ* s variantami B -*eñ*, A -*añ* (A *yukañ* „koně“ < *-ones), AB -*iñ* (*riñ* „města“ od sg. nom. B *riye*, A *ri*), B -*añ*, A -*añ*/ -*añ* (např. B varianta tématického nom. pl. *klyomoñ* „slavní“ < **kley-mōn-es* od nom. sg. *klyomo*; A nom. pl. *swāñcenāñ* „paprsky“ od nom. sg. *swāñceṃ*), B -*añ* (B *swāñcañ* „paprsky“ od nom. sg. *swāñco*) a pl. B -*ñc* < *-ntes. Genitiv plurálu se tvoří koncovkami A -*is*, B -*ṃts* (*yäkweṃts* „koní“, *lāklentamts* „utrpení“ < *-nšom), & A -*śsi* (gen. pl. *wramnis* & *wramnāśsi* „věcí“ : nom. sg. *wram*).

Substantiva se dělí do 7 deklinačních tříd. Příklad úplné (dvojsystémové) deklinace V. třídy: B *yakwe*, A *yuk* „kůň“; B *eñkwe*, A *oñk* „člověk“ (viz Pinault 1989: 73; Gippert 1987: 22–39; Carling 1999: 95–110):

B	Sg.	Pl.	A	Sg.	Pl.
nom.	<i>yakwe, eñkwe</i> < * <i>ekyos, *ñkyos</i>	<i>yakwi, eñkwi</i> < * <i>ekyoi, *ñkyoi</i>	nom.	<i>yuk, oñk</i> < * <i>ekyos, *ñkyos</i>	<i>yukañ, oñkañ</i> < * <i>ekyones, *ñkyones</i>
obl.	<i>yakwe, eñkweṃ</i> < * <i>ekyom, *ñkyomṃ</i>	<i>yakweṃ, eñkweṃ</i> < * <i>ekyoms, *ñkyoms</i>	obl.	<i>yuk, oñkam</i> < * <i>ekyom, *ñkyomṃ</i>	<i>yukas, oñkas</i> < * <i>ekyons, *ñkyons</i>
gen.	<i>yäkwentse, eñkwentse</i> < * <i>ekyons-os, *ñkyons-os</i>	<i>yäkweṃts, eñkweṃts</i> < * <i>ekyons-ōm, *ñkyons-ōm</i>	gen.	<i>yukes, oñkis</i> < * <i>ekyons-os, *ñkyons-os</i>	<i>yukasāñ, oñkasāñ</i> < * <i>ekyons-, *ñkyons- + *Tei?</i>
perl.	<i>yakwesa, eñkwentsa</i> < * <i>ekyo-sā, *ñkyon-sā</i> < * <i>-s-ā/*-ad, -s-</i> podle pl.	<i>yakwentsa, eñkwentsa</i> < * <i>ekyons-ā-ad, *ñkyons-ā/-ad</i>	instr.	<i>yukyo</i> < * <i>ekyo- + A yo a</i>	<i>yukasyo</i> < * <i>ekyons- + yo</i>
kom.	<i>yakwempa, eñkweṃmpa</i> < * <i>ekyo-, *ñkyon- + B mapi</i> přeci ?	<i>yakweṃmpa, eñkweṃmpa</i> < * <i>ekyon(s)-, *ñkyon(s)- + B mapi</i> přeci ?	kom.	<i>yukasāsāl, oñknaśāl</i> < * <i>ekyo-, *ñkyon- + A śla, B ś(a)le</i> dohromady	<i>yukasāsāl, oñkasāsāl</i> < * <i>ekyons-, *ñkyons- + A śla, B ś(a)le</i> dohromady
all.	<i>yakweś(c), eñkweṃś(c)</i> < * <i>ekyo-de, *ñkyon-de?</i>	<i>yakweś(c), eñkweṃś(c)</i> < * <i>ekyons-de, *ñkyons-de?</i>	all.	<i>yukac, oñknac</i> < * <i>ekyo-de, *ñkyon-de</i>	<i>yukasac, oñksac</i> < * <i>ekyons-de, *ñkyons-de</i>
abl.	<i>yakweṃeṃ, eñkweṃeṃ</i> < * <i>ekyo-, *ñkyon- + mon-?</i>	<i>yakweṃeṃ, eñkweṃeṃ</i> < * <i>ekyons-, *ñkyons- + mon-?</i>	abl.	<i>yukās, oñknās</i> < * <i>ekyo-Vti, *ñkyon-Vti?</i>	<i>yukasās, oñksās</i> < * <i>ekyons-Vti, *ñkyons-Vti?</i>
lok.	<i>yakwene, eñkweṃne</i> < * <i>ekyo-no, *ñkyon-no</i>	<i>yakwene, eñkweṃne</i> = sg. ?	lok.	<i>yukam, oñkam</i> < * <i>ekyo-no, *ñkyon-no</i>	<i>yukasam, oñksam</i> < * <i>ekyons-no, *ñkyons-no</i>

Následují příklady vzorů primárních pádů a perlativu z jednotlivých deklinačních tříd; u šesté třídy jsou vedle singuláru uvedeny i tvary duálu (Krause & Thomas 1960: 138–144): I,1: B *pikul* f., A *p_ukāl* f., „rok“; II,1: B *ñem* a. „jméno“, A *wram* a., „věc“; III,1 B *yarke* a., A *yärk* a., „soustředění“; IV *pācer* m., *pācar* m. „otec“; V,1: B *yakwe* m., A *yuk* m. „kůň“; VI,2: B *ek* a., A *ak* a., „oko“; VII: B *walo* a., A *wāl* a., „král“.

B	I,1	II,1	III,1	IV	V,1	VI,2	VII
Sg. nom.	<i>pikul</i>	<i>ñem</i>	<i>yarke</i>	<i>pācer</i>	<i>yakwe</i>	<i>ek, du. eś(a)ne</i>	<i>walo</i>
obl.	<i>pikul</i>	<i>ñem</i>	<i>yarke</i>	<i>pātār</i>	<i>yakwe</i>	<i>ek, du. eś(a)ne</i>	<i>lānt</i>
gen.	<i>pikulntse</i>	<i>ñemantse</i>	<i>yärkentse</i>	<i>pātri</i>	<i>yäkwentse</i>	<i>ekantse, du. eśnaisāñ</i>	<i>lānte</i>
perl.	<i>pikulntsa</i>	<i>ñemntsa</i>	<i>yarkesa</i>	<i>pātārsa</i>	<i>yakwesa</i>	<i>eksa, du. eś(a)nesa</i>	<i>lāntsa</i>
Pl. nom.	<i>pikwala</i>	<i>ñemna</i>	<i>yärkenta</i>	<i>pācera</i>	<i>yakwi</i>	<i>eśaiñ</i>	<i>lāñc</i>
obl.	<i>pikwala</i>	<i>ñemna</i>	<i>yärkenta</i>	<i>pācera</i>	<i>yakweṃ</i>	<i>eśaiṃ</i>	<i>lāntam</i>

gen.	<i>pikwalaṃts</i>	<i>ñemnaṃts</i>	<i>yärkentamṃts</i>	<i>paceraṃts</i>	<i>yäkweṃts</i>	<i>ešaiṃts</i>	<i>läntäṃts</i>
perl.	<i>pikwalasa</i>	<i>ñemnasa</i>	<i>yärkentasa</i>	<i>pacerasa</i>	<i>yakwentsa</i>	<i>ešaintsa</i>	<i>läntäntsa</i>

A.	I,1	II,1	III,1	IV	V,1	VI,2	VII
Sg. nom.	<i>p,käl</i>	<i>wram</i>	<i>yärk</i>	<i>pācar</i>	<i>yuk</i>	<i>ak, du. ašäm</i>	<i>wäl</i>
obl.	<i>p,käl</i>	<i>wram</i>	<i>yärk</i>	<i>pācar</i>	<i>yuk</i>	<i>ak, du. ašäm</i>	<i>länt</i>
gen.	<i>p,klis</i>	<i>wramis</i>	<i>yärkes</i>	<i>pācri</i>	<i>yukes</i>	<i>akis, du. ašnis</i>	<i>länt</i>
perl.	<i>p,klā</i>	<i>wramā</i>	<i>yärkā</i>	<i>pācrā</i>	<i>yukā</i>	<i>akā, du. ašnā</i>	<i>läntā</i>
Pl. nom.	<i>puklā</i>	<i>wramäm</i>	<i>yärkant</i>	<i>pācri</i>	<i>yukañ</i>	<i>Ø</i>	<i>lämš</i>
obl.	<i>puklā</i>	<i>wramäm</i>	<i>yärkant</i>	<i>pācräs</i>	<i>yukas</i>	<i>Ø</i>	<i>läncäs</i>
gen.	<i>puklākis/-äšši</i>	<i>wramnis/-äšši</i>	<i>yärkántwis</i>	<i>pācräšši</i>	<i>yukašši</i>	<i>Ø</i>	<i>läncäšši</i>
perl.	<i>puklākā</i>	<i>wramnā</i>	<i>yärkántwā</i>	<i>*pācrsä</i>	<i>yukasā</i>	<i>Ø</i>	<i>läncsä</i>

Skupinová flexe: u vícenásobných souřadných větných členů mají pádovou koncovku buď všechny nebo jen poslední – viz. B perl. *kektseñ reki pal-koska* „tělem, řečí a myslí“, A instr. *kuklas yukas onkälmäšyo* „s vozy, s koni a se slony“. Ve vazbách substantiv s adjektivy a ukazovacími zájmeny mívá substantivum příslušnou sekundární koncovku, zatímco zájmenný či adjektivní atribut je v základním tvaru obliquu bez koncovky B lok. *pakwārona ymainne* „na nesprávných stezkách“. Pokud je substantivum v genitivu, určující zájmeno nebo adjektivum bývá kromě obliquu (A pl. *šāwes käššišši* „velkých učitelů“) také v genitivu (B sg. *cwi yāmortse* „tohoto činu“; A sg. *enkālšināp poris* „ohně utrpení“).

Adjektiva

Adjektiva se typologicky dělí na čtyři třídy dle tvarů mask. pl. v jazyce B (třídy i vzory podle Krause & Thomas 1960: 144–158):

třída	nom. pl.	obl. pl.
I.	<i>-i</i>	<i>-eṃ</i>
II.	<i>-ñ</i>	<i>-(nā)ṃ</i>
III.	<i>-ñc</i>	<i>-ntäm</i>
IV.	<i>-š</i>	<i>-šäm</i>

I. třída zahrnuje adjektiva odvozená nejčastěji od obliquu subst. koncovkami: B *-šše*, A *-ši*; B *-(i)ye*, A *-i*; B *-ññe*, A *-ñi*; B *-tstse*, A *-ts*; adjektivní sufixy B *-ke*, A *-k* jsou íránského původu (B *spaktanike*, A *spaktanik* „ministr, sloužící“). Podle tvarů této třídy se skloňují i gerundiva I. a II. B *-lye/ -lle*, A *-l*; dále řadové číslovky (např. B *trite*, A *trit* „třetí“), adjektiva končící na B *-re*, A *-r* (B *astare*, A *āštār* „čistý“) nebo v A na *-ñci* (*k_uleñci* „ženský“) a *-e(ṃ)* (jen pl.: *onkalmēṃ wäl* „sloní král“). Koncovky B *-šše*, A *-ši* jsou ke konsonantním substantivům připojeny vokálem B *a/ ä*, A *a/ ā* (B *štām* „strom“: *stamašše* „stromový“, A *štām*: *štāmaši* idem.), u obl. sg. & nom. + obl. pl. feminin může být *-š* nahrazeno

-šš-. Další příklady B *-(i)ye*, A *-i* (B *ñākciye*, A *ñākci* „božský“); B *-ññe*, A *-ñi* (B *Dharmasomāññe* „Dharmasómův“); koncovky B *-tstse*, A *-ts* (B *orotstse* „velký“, A *tsopats* idem.) mají i posesivní význam (B *kokaletstse* „mající vůz“), u mask. je *-tsts-* jen v nom. sg., jinak se mění v *-cc-*; stejně se mění *-t-* v *-c-* v B *trite* : obl. *trice* „třetí“ aj.

Různá adjektiva II. třídy (včetně participií i činitelských jmen) spojuje tvar nom. m. pl. *-ñ* s variantami *-iñ* (v nom. sg. m. *-i* např. B *ārkwi*, A *ārki* „bílý“, *-aiñ* (jediné slovo B nom. sg. m. *yolo* „zlý“, *-añ* (v B nom. sg. m. *-e/-a/-ṃ/-k/-s/* v pl. *-ñ*, např. B *lykaške* „malý“, B *ynūca* „jdoucí“, AB *tsem* „modrý“, AB *-lyāk* „vidoucí“, B *anās* „chudý“, B m. pl. *ysā-yokañ* „zlataví“, *-eñ* (nom. sg. m. *-e*, např. B *tapre*, A *tpār* „vysoký“, *-oñ* (nom. sg. m. *-mo*, nom. sg. m. B *klyomo*, A *klyom* „vznešený“).

III. třída je odvozena od původních *-nt-* kmenů. V nom. sg. m. bývá B *-e_u*, *-ā_u* (v obou případech v A *-o*) nebo AB *-u*. Podle sg. v B byly zvoleny vzory: B *perne_u*, A *parno* „zářící“; B *tallā_u*, A *tālo* „chudý“; AB *ymassu* „pamětlivý“. Spadají sem sklonné tvary B *po*, A *puk* „všechn, každý“ a adj. B *kartse* „dobrý“, kterému v A odpovídá nepřibuzné *kāsu* idem.

IV. třídu tvoří participia préterita a v jazyce A některá přítomná participia média v m., nejčastěji *knānmām* v titulu Buddhy *puk-knānmām* „Vševědoucí“. Participia préterita končí nejčastěji v sg. na AB *-u* (AB *yāmu* „udělaný“) s podskupinou zvláštních tvarů v B *ltu*, A *lantu* „vyšlý“. Druhou skupinu tvarů na B *-au*, A *-o* (B *kālpau*, A *kālpo* „dosažený“) doplňují tvary s reduplikací iniciální slabiky a koncovkami B *-au*, A *-u* (vzor B *papaikau*, A *pāpeku* „malovaný“).

Srovnání pádových koncovek adjektiv všech tříd obou jazyků je excerpováno z výběru vzorů pro jednotlivé třídy: I. adjektivní koncovky B *-šše*, A *-ši*; II. B *lāre* „milý“, A *klyom* „vznešený“; III. B *perne_u*, A *parno* „zářící“; IV. AB *yāmu* „udělaný“.

B mask.	I.	II.	III.	IV.
sg. nom.	<i>-e</i>	<i>-e</i>	<i>-e_u</i>	<i>-u</i>
obl.	<i>-e (-eṃ)</i>	<i>-eṃ</i>	<i>-ent</i>	<i>-oṣ</i>
gen.	<i>-epi</i>	<i>-epi</i>	<i>*-ente</i>	<i>-oṣepi</i>
pl. nom.	<i>-i</i>	<i>-eñ</i>	<i>-eñc</i>	<i>-oṣ</i>
obl.	<i>-eṃ</i>	<i>-e(nā)ṃ</i>	<i>-entām</i>	<i>-oṣām</i>
gen.	<i>-emts</i>	<i>-enāmts</i>	<i>-entāmts</i>	<i>-oṣāmts</i>

B fem.	I.	II.	III.	IV.
sg. nom.	<i>-a</i>	<i>-iya</i>	<i>-auntsa</i>	<i>-usa</i>
obl.	<i>-ai</i>	<i>-iyai</i>	<i>-auntsai</i>	<i>-usai</i>
gen.	<i>*-antse</i>	Ø	Ø	Ø
pl. nom.	<i>-ana (-ona)</i>	<i>-ona</i>	<i>-enta</i>	<i>-(u)wa</i>
obl.	<i>-ana (-ona)</i>	<i>-ona</i>	<i>-enta</i>	<i>-(u)wa</i>
gen.	<i>-anaṃts</i>	Ø	<i>-entaṃts</i>	<i>-(u)waṃts</i>

A mask.	I.	II.	III.	IV.
sg. nom.	-i	-Ø	-o	-u
obl.	-i/-iṃ/-inām	-änt	-ont	-unt
gen.	-ināp	-äntāp	-ontāp	-untāp
pl. nom.	-iñi	-äṣ	-oṣ	-uṣ
obl.	-inās	-äñcäs	-oñcäs	-uñcäs
gen.	-ināśśi	-äñcäśśi	-oñcäśśi	-uñcäśśi

A fem.	I.	II.	III.	IV.
sg. nom.	-i/-iṃ	-iṃ	-oṃts	-us
obl.	-i/-iṃ/-inām/-((ṣṣ)ām /-yām	-inām	-ontsām	-usām
gen.	-ine	-ine	*-ontse	Ø
pl. nom.	-ināñ/ -(ṣṣ)āñ (-aṃ)	-ināñ	-ont	-unt
obl.	-inās/-((ṣṣ)ās (-aṃ)	-inās	-ont	-unt
gen.	-ināśśi	Ø	*-ontäśśi	-untäśśi

Tvary vokativu adjektiv v sg. m. končí u všech tříd v B -u: např. I. -ṣṣu. Adjektiva I. třídy B -re mají obl. sg. m. -eṃ. U gerundiv, řadových číslovek a adjektiv na B -re & A -r a B -tte & A -t jsou tvary feminin nom. + obl. pl. B -ona & A -aṃ. V rámci II. třídy se nejvíce liší koncovky u B *ārkwī*, A *ārki* „bílý“: nom. pl. m. B -iṃ, A -yamś; nom. sg. f. B -añña, A -yant. V B je sg. f. -ñña častější (*tseñña* „modré“). III. třída je zcela pravidelná, pouze nom. pl. m. B -ñc odpovídají varianty v A -ñś, -ṃś, nebo po vokálu -ṣ. V obl. sg. m. v B místo -nt bývá -ñcām (*poñcām* „každého“). IV. třída je také pravidelná, s výjimkou podskupiny v B *ltu* „vyšlý“, kde se v nenominativních tvarech m. sg. vokál před -ṣ mění na obl. *ltuweṣ* „vyšlého“; u A *knānmām* „vědoucí“ se místo nom. -ṃ klade v gen. -nt apod.

Tvary duálu: I. třída du. B *kenine* „kolena“: *kenineṣṣe*, A *kanwem* id.: *kanwemṣi*. U tvarů na -(ts)ts- jsou dochovány tvary duálu -tsane (*wartsane* „širocí“ od sg. *wartse*, *cakkartsane* „mající dvě kola“ od sg. *cakkartse*) a -tsi (*aurtsi* „širocí“ od sg. *aurtse*, *läktsi* „zářící“ od *lakṣtse*). Jediné dva tvary adjektiv duálu v jazyce A jsou *yetuntin* „ozdobení“ a *lalāñkuntim* „ověšení“ (Adams 1991: 31).

Adjektivní tvary substantiv se tvoří příponami, typicky např. A m. et f. -ṣi/ -ṣim, B m. -ṣṣe, f. -ṣṣa s flexí: B mask. sg. nom. et obl. -ṣṣe, gen. -ṣṣepi, vok. -ṣṣu; pl. nom. -ṣṣi, obl. -ṣṣeṃ, gen. -ṣṣeṃts. B fem. sg. nom. -ṣṣa, obl. -ṣṣai, gen. *-ṣṣantse, pl. nom.-obl. -ṣṣana, gen. *-ṣṣanamts. A mask. sg. nom. -ṣi, obl. -ṣil/ -ṣim/ -ṣinām, gen. -ṣināp, pl. nom. -ṣiñi, obl. -ṣinās, gen. -ṣināśśi. A fem. sg. nom. -ṣil/ -ṣim, obl. -ṣil/ -ṣim/ -ṣinām/ -ṣyām/ -ṣṣām, pl. nom. -ṣināñ/ -ṣṣāñ, obl. -ṣinās/ -ṣṣās, gen. *-ṣinaśśi.

Jako příklad adjektivního skloňování mohou posloužit např. B *kartse*, A *kāsu* „dobrý“.

		m.		f.	
		B	A	B	A
sg.	nom.	<i>kartse</i>	<i>kāsu</i>	<i>kartsa</i>	<i>*krä(m)ts?</i>
	obl.	<i>krent</i>	<i>krant, krañcäm</i>	<i>kartsai</i>	<i>kräntsäm</i>
	gen.	<i>kreñcepi</i>	<i>krantāp</i>	∅	∅
pl.	nom.	<i>kreñc</i>	<i>kraṃś</i>	<i>krenta</i>	<i>krant</i>
	obl.	<i>krentäm</i>	<i>krañcäs</i>	<i>krenta</i>	<i>krant</i>
	gen.	<i>krentaṃ</i>	<i>krañcäsši</i>	<i>krentaṃts</i>	<i>*krantäsši</i>

Pronomina

Plné tvary osobních zájmen jsou doloženy jen pro 1. a 2. osobu; zvláštní tvary pro m. a f. jsou jen v A u 1. os. sg.; duál je jen v B nom. + obl. Mimo vzory (Krause & Thomas 1960: 162) je doložen duál 3. os. nom. + obl. B *taine* „ti/ty dva“ (Adams 1991: 30). Podkladem pro následující rekonstrukce je Jasanoff (1989), Pinault (1989: 111n) a Adams (1988: 149–156)

	B 1.os.	A 1. os.	B 2. os.	A 2. os.
sg. nom.	<i>ñäs (ñiš) < *(m)ege</i>	nom.-obl. f. <i>ñuk < *(m)egō</i>	<i>twe, tuwe < *tuHom</i>	<i>tu < *tuHom</i>
obl.	<i>ñäs (ñiš) < *mege</i>	nom.-obl. m. <i>näṣ < *ñäs-äṣ < abl. *meg-eti</i>	<i>ci < *cäyā < *tjāwjä < *(e)ue</i>	<i>cu < *cāwā < *tjāwjä < *(e)ue</i>
gen.	<i>ñi < *m'ñāi < *meneis</i>	m. <i>ñi < *meneis</i> f. <i>nāñi < *māneis</i>	<i>tañ < *tune</i>	<i>tñi < *tuneis</i>
du. nom. + obl.	<i>wene < *yo-n-oH₁</i>	∅	<i>yene < *jo-n-oH₁</i>	∅
du. gen.	<i>wenaisāñ < *yo-n-ois-ne</i>		<i>yenaisāñ < *jo-n-ois-ne</i>	
pl. nom. + obl.	<i>wes < *uos</i>	<i>was < *uos</i>	<i>yes < *ios</i>	<i>yas < *ios</i>
gen.	<i>wesi < *uosoi(s)</i> <i>wesāñ, wesām < lok. *uos-ne,-o</i>	<i>wasām < *uos-ne,-o</i>	<i>yesi < *iosoi(i)</i> <i>yesāñ, yesām < *ios-ne,-o</i>	<i>yasām < *ios-ne,-o</i>

Tvary genitivu se používají i jako posesiva; stejnou funkci má vztažné B *šaň* & A *šñi* (**sene* & **seneis*). Všechny tři osoby se dochovaly u slovesných enklitik: sg. 1. B *-ñ*, A *-ñi* < **mene*; 2. B *-c*, A *-ci* (např. B *wināskau-c*, A *wināsam-ci* „obdivuji tě“) < **te*; 3. B *-ne*, A *-ṃ* < **eno-/*ono-*; pl. 1.-3. shodně B *-me*, A *-m* < 1. **ḡsmo*, 2. **usmo*, 3. **smo-* (Adams 1988: 155).

Ukazovací zájmena mají tři stupně deixe, v m. I. B *su*, A *sām* „ten“; II. B *se*, A *sās* „tento“; ještě silnější deiktickou variantu představuje III. B *sem*, A *saṃ*; iniciální *s-* je v m. vždy jen v nom. sg., jinak se mění v *c-* < **tE-*. Stejně se mění u f. iniciální *s-* na *t-*. Všechny tvary neutra začínají na *t-*. Duál je doložen v nejslabší deixi u nom. + obl. m. B *tai*, A *tīm* (od sg. B *su*, A *sām*), gen. B *tainaisi/ tainaisāñ*, A **time*; v nejsilnější deixi jsou jen A tvary nom. + obl. *tiṃ*, gen. *tine*. Detailní analýza ukazuje, že se zde kombinují demonstrativní kmeny **so-/ *sā-* & **to-/ *tā-* s deiktickými elementy **u*, **nu*, v A také **mu*, **se*.

B		sg.			pl.		
deixe		I.	II.	III.	I.	II.	III.
m.	nom.	<i>su</i> < * <i>so</i> + <i>u</i> ¹	<i>se</i> < * <i>so</i>	<i>sem</i> < * <i>so</i> + <i>nu</i> ¹	<i>cey</i> , <i>cai</i> < * <i>to</i> ₁ ² či * <i>tē</i> ₁ - <i>es</i> ³	<i>cey</i> , <i>cai</i> < * <i>to</i> ₁ ² či * <i>tē</i> ₁ - <i>es</i> ³	<i>cey</i> , <i>cai</i> < * <i>to</i> ₁ ² či * <i>tē</i> ₁ - <i>es</i> ³
	obl.	<i>ce_u</i> < * <i>tom</i> + <i>u</i> ² c- dle g. * <i>teso</i>	<i>ce</i> < * <i>tom</i> ² c- dle g. * <i>teso</i>	<i>cem</i> < * <i>tom</i> + <i>nu</i> ² c- dle g. * <i>teso</i>	<i>cem</i> < * <i>tons</i> ² či * <i>tēns</i> ⁴	<i>cem</i> < * <i>tons</i> ² či * <i>tēns</i> ⁴	<i>cenām</i> < * <i>tēns</i> + <i>nu</i> ⁵ <i>ceyna</i>
	gen.	<i>cwi</i> , <i>cpi</i> < * <i>csāw-i</i> < * <i>teso</i> + <i>u</i> - <i>o</i> ₁ ⁵ či * <i>teb</i> ^b <i>e</i> ₁ ⁶	<i>cwi</i> , <i>cpi</i> < * <i>teso</i> + <i>u</i> - <i>o</i> ₁ ⁵ či * <i>teb</i> ^b <i>e</i> ₁ ⁶	<i>cwi</i> , <i>cpi</i> < * <i>teso</i> + <i>u</i> - <i>o</i> ₁ ⁵ či * <i>teb</i> ^b <i>e</i> ₁ ⁶	<i>cemts</i> < * <i>tēns</i> - <i>ōm</i>	<i>cemts</i> < * <i>tēns</i> - <i>ōm</i>	<i>ceyna</i> <i>mts</i> , <i>cay-</i> <i>na</i> <i>mts</i>
f.	nom.	<i>sā_u</i> < * <i>sā</i> + <i>u</i>	<i>sā</i> < * <i>sā</i>	<i>sām</i> < * <i>sā</i> + <i>nu</i>	<i>toṃ</i> = obl.?	<i>toy</i> < * <i>tā</i> ₁ + <i>u</i> - <i>es</i> ?	<i>toyna</i> < * <i>tā</i> ₁ + <i>u</i> - <i>es</i> + <i>nā</i> ?
	obl.	<i>tā_u</i> < * <i>tām</i> + <i>u</i>	<i>tā</i> < * <i>tām</i>	<i>tām</i> < * <i>tām</i> + <i>nu</i>	<i>toṃ</i> < * <i>tā</i> + <i>u</i> - <i>ns</i> ⁷	<i>toy</i> = nom.	<i>toyna</i> = nom.
	gen.	<i>tāy</i> < dat. * <i>tā</i> ₁	<i>tāy</i> < dat. * <i>tā</i> ₁	∅	<i>toṃts</i> < * <i>tāns</i> - <i>ōm</i>	∅	<i>toyna</i> <i>mts</i>
n.	nom.	<i>tu</i> < * <i>to</i> (<i>d</i>)+ <i>u</i>	<i>te</i> < * <i>tod</i>	<i>teṃ</i> < * <i>tod</i> + <i>nu</i>	∅	∅	∅
	obl.	<i>tu</i> < * <i>to</i> (<i>d</i>)+ <i>u</i>	<i>te</i> < * <i>tod</i>	<i>teṃ</i> < * <i>tod</i> + <i>nu</i>	∅	∅	∅
	gen.	<i>tuntse</i> < * <i>to</i> + <i>u</i> - <i>nsos</i>	<i>tentse</i> < * <i>to</i> - <i>nsos</i>	<i>tentse</i> < * <i>to</i> - <i>nsos</i>	∅	∅	∅

A		sg.			pl.		
deixe		I.	II.	III.	I.	II.	III.
m.	nom.	<i>sām</i> < * <i>so</i> + <i>mu</i>	<i>sās</i> < * <i>sos</i> + <i>se</i> ⁸	<i>sam</i> < * <i>so</i> + <i>nu</i>	<i>cem</i> < * <i>to</i> ₁ + <i>mu</i> či * <i>tē</i> ₁ - <i>es</i> + <i>mu</i>	<i>ceṣ</i> < * <i>to</i> ₁ + <i>se</i> či * <i>tē</i> ₁ - <i>es</i> + <i>se</i>	<i>ceṃ</i> < * <i>to</i> ₁ + <i>nu</i> či * <i>tē</i> ₁ - <i>es</i> + <i>nu</i>
	obl.	<i>cam</i> < * <i>tom</i> + <i>mu</i>	<i>caṣ</i> < * <i>tom</i> + <i>se</i>	<i>caṃ</i> < * <i>tom</i> + <i>nu</i>	<i>cesām</i> < * <i>tēns</i> + <i>mu</i>	<i>cesās</i> < * <i>tēns</i> + <i>se</i>	<i>cesām</i> < * <i>tēns</i> + <i>nu</i>
	gen.	<i>cami</i> < * <i>tom</i> + <i>mu</i> - <i>e</i> ₁ ^s	<i>caṣi</i> < * <i>tom</i> + <i>se</i> - <i>e</i> ₁ ^s	<i>cami</i> < * <i>tom</i> + <i>nu</i> - <i>e</i> ₁ ^s	<i>cesmi</i> < * <i>tēns</i> + <i>mu</i> - <i>e</i> ₁ ^s	<i>cessi</i> < * <i>tēns</i> + <i>se</i> - <i>e</i> ₁ ^s	<i>cesni</i> < * <i>tēns</i> + <i>nu</i> - <i>e</i> ₁ ^s
f.	nom.	<i>sām</i> < * <i>sā</i> + <i>mu</i>	<i>sās</i> < * <i>sā</i> + <i>sā</i>	<i>sām</i> < * <i>sā</i> + <i>nu</i>	<i>tom</i> < * <i>tā</i> + <i>u</i> ?- <i>es</i> + <i>mu</i>	<i>toṣ</i> < * <i>tā</i> + <i>u</i> ?- <i>es</i> + <i>se</i>	<i>toṃ</i> < * <i>tā</i> + <i>u</i> ?- <i>es</i> + <i>nu</i>
	obl.	<i>tām</i> < * <i>tām</i> + <i>mu</i>	<i>tāṣ</i> < * <i>tām</i> + <i>se</i>	<i>tām</i> < * <i>tām</i> + <i>nu</i>	<i>tosām</i> < * <i>tā</i> + <i>u</i> - <i>ns</i> + <i>mu</i>	<i>tosās</i> < * <i>tā</i> + <i>u</i> - <i>ns</i> + <i>se</i>	<i>tosām</i> < * <i>tā</i> + <i>u</i> - <i>ns</i> + <i>nu</i>
	gen.	<i>temi</i> < * <i>tā</i> ₁ + <i>mu</i> - <i>e</i> ₁ ^s	∅	∅	<i>tosmāšši</i> < * <i>tāns</i> + <i>mu</i> - <i>āšk</i> ₁ <i>ā</i>	∅	∅
n.	nom.	<i>tām</i> < * <i>tod</i> + <i>mu</i>	<i>tāṣ</i> < * <i>tod</i> + <i>se</i>	<i>taṃ</i> < * <i>tod</i> + <i>nu</i>	∅	∅	∅
	obl.	<i>tām</i> < * <i>tod</i> + <i>mu</i>	<i>tāṣ</i> < * <i>tod</i> + <i>se</i>	<i>taṃ</i> < * <i>tod</i> + <i>nu</i>	∅	∅	∅
	gen.	<i>tmis</i> < * <i>to</i> + <i>mu</i> - <i>ensos</i>	* <i>t</i> ₁ <i>is</i> < <i>to</i> + <i>se</i> - <i>ensos</i>	<i>tanis</i> < * <i>to</i> + <i>nu</i> - <i>ensos</i>	∅	∅	∅

Pozn.: 1) Adams 1988: 164, 163; Pinault 1989: 115; 2) Pinault 1989: 114; 3) Van Windekens 1979: 266; 4) Van Windekens 1979: 267; 5) Adams 1988: 165–66; 6) Pinault 1989: 114; 7) Van Windekens 1979: 267; 8) Adams 1988: 166 s odvoláním na Wintera, který vysvětlil formy se *s* namísto *ṣ* jako důsledek spojení **s*+*se*.

Flexe hlavních tázacích a neurčitých zájmen je stejná pro všechna čísla: tázací „kdo, co“: nom. B *k_use*, A *kus*; neurčité „někdo, něco“: nom. B *ksa*, A *saṃ*:

	B tázací/vztažné	B neurčité	A tázací/vztažné	A neurčité
nom.	<i>k_use</i> < * <i>k^uu-so</i>	<i>ksa</i> < * <i>k^uu-sā</i>	<i>kus</i> < * <i>k^uu-so</i>	<i>saṃ</i> < * <i>so + nu</i>
obl.	<i>k_uce</i> < * <i>k^uu-tom</i>	<i>kca</i> < * <i>k^uu-tā(m)</i>	<i>kuc</i> < * <i>k^uu-tom</i>	<i>caṃ</i> < * <i>tom + nu</i>
gen.	<i>ket(e)</i> < * <i>k^uo-tos</i>	<i>ket(a)ra</i> = <i>ket(e)+ra</i>	<i>ke</i> < * <i>k^uo-iHos</i> ~ B <i>kaiyye</i> „čí“	

Ke vztažným a tázacím zájmenům se v A připojuje částice *-ne* (*kusne*).

Tázací, resp. vztažné zájmeno B *intsu*, A *äntsam̄/ äntsanne* „který“ (**eni-* + B *su* & A *saṃ*) rozlišuje zvláštní tvary m. a f. v sg. a pl: v sg. obl. m. B *iñcau/ iñcew*, A *äñcam̄*; gen. m. *äñcani-k*; obl. f. A *äntām̄*; v pl. gen. m. *äñcesni*. U tázacího, resp. vztažného zájmena B *mäksu* „který“ (**mé(n)+k^uu-so+u*) je kromě m. a f. i n.; koncovky se shodují s ukazovacím B *su* (jen gen. pl. m. *mäkceñas*, f. *maktöynas*). Tvary m. a f. se dochovaly i u zájmenných adjektiv B m. *makte*, f. *mäkciya*, A m. *mättak*, f. *mäccāk* „sám“ a B m. *alyek*, f. *alyāk*, A m. *alak*, f. *alyāk* „jiný“ (podle tohoto vzoru se skloňují i např. B *aletstse* „cizí“, A *älām̄* „jiný“):

	B m.	B f.	A m.	A f.
sg. nom.	<i>makte</i> < * <i>me(n)+ku-to-</i>	<i>mäkciya</i> < * <i>ku-t-iḷā</i>	<i>mättak</i> < * <i>ku-t-āko-</i>	<i>mäccāk</i> < * <i>ku-t-ākā</i>
obl.	<i>makce</i>	<i>mäkciyai</i>	<i>mäccakām̄</i>	<i>mäccäkyām̄</i>
gen.	<i>mäkcepi</i>	∅	∅	<i>mäccäkye</i>
pl. nom.	<i>makci</i>	<i>maktōna</i>	<i>mäccek</i>	<i>mätkont</i>
obl.	<i>mäkceṃ</i>	<i>maktōna</i>	<i>mäcckes</i>	<i>mätkont</i>
gen.	<i>mäkceṃts</i>	∅	∅	∅

	B m.	B f.	A m.	A f.
sg. nom.	<i>alyek / allek</i> < * <i>aliḷo-ko-</i>	<i>alyāk</i> < * <i>aliā-kā</i>	<i>alak</i> < * <i>aliḷo-ko-</i>	<i>alyāk</i> < * <i>aliā-kā</i>
obl.	<i>alyek / allek</i>	<i>alyok / allok</i>	<i>äl(y)akām̄</i>	<i>älyäkyām̄</i>
gen.	<i>alyekepi</i>	∅	∅	∅
pl. nom.	<i>alyaik</i>	<i>alloñk(na)</i>	<i>älyek</i>	<i>älkont</i>
obl.	<i>alyeñkām̄</i>	<i>alloñkna</i>	<i>älykes, älyekäs</i>	<i>älkont</i>
gen.	<i>alyeñkäm̄ts</i>	∅	<i>älu</i>	∅

Od tvarů tázacích zájmen se odvozují některé spojky, např.: A *tā*, B *ente* „kde“ < abl. **on(i)-tōd* (Adams 1999: 85) = B *ente* „když“ ~ A *äntāne*; dále A *kupre* „zda“; B *k_uce*, A *k_ucne* „protože“; A *k_uyal* „proč“; A *k_uyalte* „neboť“; B *kā* „proč“ < abl. f. **k^uā(d)*, srov. lat. *quā* „jak, jakým způsobem“; AB *kos* / A *kospreṃ* „kolik?, jak daleko?“; B *kos*, A *kosnel/ kospreṃne* „tolik“; B *mäkte*, A *mänt* „jak“; B *mäkte*, A *mäm̄tne* „tím“.

Dílčí tvary zájmen se užívají adverbialně: obl. B *tu* (srov. slovanské *tu*), A *tām* = „zde, právě“, podobně lok. A *tṣam̄* = „zde“; instr. + perl. B *tusa*, A *tamyo* = „odtud, kolem“; abl. B *tumeṃ*, A *tmäs* = „potom“; B *taisa* „tedy, tak“ < gen. pl. **toḷsom* či lok. pl. **toḷsu/i* (Adams 1999: 308).

Číslovky 1–1000 představují indoevropské dědictví, vyšší byly přejaty:

	B	A	*
1	<i>še m., sana (somo) f.</i>	<i>sas m., sām f.</i>	* <i>sēm̄s m., *smī₂₂ f., *šēm̄ n.</i> (B 152)
1.	<i>pārwešše</i>		* <i>pr̄H₂uō-</i> + adj. suf. <i>*(o)sk̄i-</i> (B 153)
		<i>maltowinu</i>	
2	<i>wi m. et f.</i>	<i>wu m., we f.</i>	* <i>duōy m., *duāi f.</i> , méně pravděpodobně * <i>duoi</i> (B 172)
2.	<i>wate</i>	<i>wāt</i>	* <i>duito-</i> (B 172)
3	<i>trai m., tarya f.</i>	<i>tre m., tri (täryā-) f.</i>	* <i>tr̄ies m.</i> < coll., * <i>triH₂ f.</i> (B 192)
3.	<i>trite & trīte</i>	<i>trit</i>	* <i>tri-to-</i> , zřejmě kontaminací * <i>tr̄iō-</i> a * <i>duito-</i> (B 193)
4	<i>štwer m., štwāra f.</i>	<i>štwar m. et f.</i>	* <i>k^uetuores m.-f., *k^uetuor₂₂ n.</i> > B f. (B 208–09)
4.	<i>štart(t)e</i>	<i>štärt</i>	* <i>k^uet(ū)r-to-</i> (B 209)
5	<i>piš</i>	<i>pāñ</i>	* <i>penk^ue</i> (B 224)
5.	<i>piñkte</i>	<i>pānt</i>	* <i>penk^uto-</i> (B 224)
6	<i>škas</i>	<i>šāk</i>	* <i>s(ū)eks</i> (B 238)
6.	<i>škaste</i>	<i>škäšt</i>	* <i>s(ū)eks-to-</i> (B 238)
7	<i>šukt</i>	<i>špät</i>	* <i>septm̄, -k-</i> v B <i>šukt</i> se vysvětluje analogií <i>okt 8</i> (B 250)
7.	<i>šuktante</i>	<i>šäptänt</i>	* <i>septm̄-to-</i> (B 250)
8	<i>okt</i>	<i>okät</i>	* <i>oktō(ū)</i> (B 268)
8.	<i>oktante & oktunte</i>	<i>oktänt</i>	* <i>oktō(ū)-N-to-</i> ; <i>-N-</i> podle A <i>šäptänt</i> „7.“ a B <i>ñunte</i> „9.“ (B 268)
9	<i>ñu & ñū</i>	<i>ñu</i>	* <i>neum̄; *-ñ</i> rekonstruováno podle „90“ (B 283)
9.	<i>ñunte</i>	* <i>ñunt</i>	* <i>neum̄-to-</i> (B 283)
10	<i>šak, šsak & šäk</i>	<i>šäkk</i>	* <i>dek̄m̄</i> (B 295)
10.	<i>škante</i>	<i>škänt</i>	* <i>dek̄n̄-to-</i> (B 295)
20	<i>ikām & ikām</i>	<i>wiki & wīki</i>	* <i>(H₁)uik̄nt-iH₁</i> (B 172)
30	<i>täryāka</i>	<i>taryāk</i>	* <i>triH₂-(d)k̄nt-₂₂</i> (Winter) či * <i>-(d)k̄onts</i> (Klin- genschmitt; B 192)
40	<i>štwärka</i>	<i>štwarāk</i>	* <i>k^uetūrH-(d)k̄nt-₂₂</i> či * <i>-(d)k̄onts</i> (B 209)
50	<i>p(i)šāka</i>	<i>pñāk</i>	* <i>penk^uē-(d)k̄nt-₂₂</i> či * <i>-(d)k̄onts</i> (B 224)
60	<i>škaska</i>	<i>säksäk</i>	* <i>s(ū)eks-(d)k̄nt-₂₂</i> či * <i>-(d)k̄onts</i> (B 238)
70	<i>šuktan̄ka</i>	<i>šäptuk</i>	* <i>septm̄-(d)k̄nt-₂₂</i> či * <i>-(d)k̄onts</i> ; <i>-uk</i> v A <i>šäptuk</i> podle <i>oktuk</i> (B 250)
80	<i>oktan̄ka & oktañka</i>	<i>oktuk</i>	* <i>oktō(ū)-(d)k̄nt-₂₂</i> či * <i>-(d)k̄onts</i> ; B <i>-N-</i> podle 70, 90 (B 268)
90	<i>ñumka & ñun̄ka</i>	<i>nmuk</i>	* <i>neum̄-(d)k̄nt-₂₂</i> či * <i>-(d)k̄onts</i> (B 283)
100	<i>kante & kante</i>	<i>känt</i>	* <i>k̄ntom</i> (B 306)
1000	<i>yaltse</i>	<i>wälts</i>	* <i>uēlsos, -es-os n.</i> , spíše než * <i>ueltiō-</i> (B 316)
10 ⁴	<i>tmāne (t,mane)</i>	<i>tmām</i>	< stf. irán. * <i>tu-māna-</i> „velká míra“ (Adams 1999: 301)
10 ⁵		<i>lakš</i>	
10 ⁶		<i>kor</i>	

Další číslovky: B m. *šeske*, A m. *sasak*, f. *snāki* „jediný“; distributivní číslovky se tvoří buď prostým zdvojením čísla (B *okt okt* „po osmi“) nebo koncovkou *-ār* (B *w(i)ār* „po dvou“). Dále např. B *wasto*, A *wāšt* „dvojnásobný“; B *watesa*, A *wtas* „podruhé“ nebo *wtā(k)* „zase“. Starý duál zachovává B *antapi/ āntpi*, A m. *āmpi*, f. *āmpuk* „oba“ < **Hent-b^hoġH₁/-b^hoH₁u*.

Morfologie slovesa

Tocharská slovesa mají jednoduché kořeny. V konjugaci se uplatňuje osoba (1., 2., 3.), číslo (sg., pl., zřídka du.), rod (aktivum a médium), čas (prézens, imperfektum, préteritum, v B navíc v iterativní funkci tzv. durativum, zvané i intenzivní préteritum) a způsob (konjunktiv, optativ, imperativ). Rod je navíc rozlišen paralelní konjugací většiny sloves v základním tvaru (pasivum) a kauzativu (aktivum). Systém koncovek se dělí do dvou hlavních tříd I a II. Viz nejobvyklejší koncovky prézentu a konjunktivu v A i B (v A též u optativu a imperfektních tvarů sloves *yem* „šel jsem“, *sem* „byl jsem“) u tematických sloves v rekonstrukci dle Pinaulta (1989: 153, 155):

I. **Prézens & subjunktiv:** AB *āk-* „vést“; B *klyaus-*, A *klyos-* „slyšet“; B *we-* „mluvit, říci“

	B akt.	A akt.	B méd.	A méd.	*
1 sg.	<i>ākau</i> < <i>*aġ-ō</i>	<i>ākam</i> < <i>*aġ-o-mi</i>	<i>klyausemar</i>	<i>klyosmār</i>	<i>*kley_s-o-mH₂+ri</i>
2	<i>āšt(o)</i> < <i>*aġ-e-tH₂e</i>	<i>āšt</i> < <i>*aġ-e-tH₂e</i>	<i>klyauštār</i>	<i>klyoštār</i>	<i>*kley_s-e-tH₂e+ri</i>
3	<i>āšām</i> < <i>*aġ-e+nu</i>	<i>āšāš</i> < <i>*aġ-e+se</i>	<i>klyauštār</i>	<i>klyoštār</i>	<i>*kley_s-e-tri</i>
3 du.	<i>westem</i> < <i>*-tom nu</i> ¹				
1 pl.	<i>ākem(o)</i> < <i>*aġ-o-mō?</i>	<i>ākamās</i> < <i>*aġ-o-mes-</i>	<i>klyausemt(i)ār</i>	<i>klyosamtār</i>	<i>*kley_s-o-med^hH₂+ri</i>
2	<i>āšcer</i> < <i>*aġ-e-tē+r?</i>	<i>āšāc</i> < <i>*aġ-e-te</i>	<i>klyauštār</i>	<i>klyoššār</i>	<i>*kley_s-e-d^he+ri</i>
3	<i>ākem</i> < <i>*aġ-o-nt</i>	<i>ākeñc</i> < <i>*aġ-o-nti</i>	<i>klyausentār</i>	<i>klyosantār</i>	<i>*kley_s-o-ntri</i>

Pozn.: 1) Adams 1988: 62.

V 1. os. sg. může být méně časté *-m*. Obvyklé je *-u*, které se u tematických sloves mění na *-e_u*, později *-au*. Obdobné koncovky platí pro optativ s výjimkou 1. sg. *-m* a 3. sg. *-Ø* v jazyce B (omezují se pouze na aktivní flexi; viz Pinault 1989: 156; Adams 1988: 79–80):

AB *kärs-* „znát“

	B	A	ptoch.	*
1 sg.	<i>kärsoym</i>	<i>kärsim</i>	<i>*kärsā-y-m(ā)</i>	<i>*k_rs-ā-iH₁-mi</i>
2	<i>kärsoyt</i>	<i>kärsit</i>	<i>*kärsā-y-t(ā)</i>	<i>*k_rs-ā-iH₁-tā</i>
3	<i>karsoy</i>	<i>kärsiṣ</i>	<i>*kärsā-y-Ø</i>	<i>*k_rs-ā-iH₁-t</i>
1 pl.	<i>kärsoyem</i>	<i>kärsimās</i>	<i>*kärsā-y-o-mV</i>	= préz.
2	<i>kärsoycer</i>	<i>kärsic</i>	<i>*kärsā-y-e-tē+r</i>	= préz.
3	<i>kärsoyem</i>	<i>kärsiñc</i>	<i>*kärsā-y-o-nt</i>	= préz.

Jiné jsou v AB koncovky préterita a v A imperfekta (Pinault 1989: 157, 159):

II. **Préteritum**: B *kaut-*, A *kot-* „zlomit, rozbít“; B *lät-* „odejít“, *tāk-* „být“ (prét. kmen)

	B akt.	A akt.	ptoch.	*	B méd.	A méd.	ptoch.	*
1 sg.	<i>kautāwa</i>	<i>kotā</i>	* <i>kautā-wā</i>	$-uH_2 < -H_2, u$	<i>kautāmai</i>	<i>kote</i>	* <i>kautā-(m)ai</i>	$-H_2e+i$
2	<i>kautāsta</i>	<i>kotašt</i>	* <i>kautā-stā</i>	$-stH_2e$	<i>kautātai</i>	<i>kotte</i>	* <i>kautā-tai</i>	$-tH_2e+i$
3	<i>kauta</i>	<i>kota</i>	* <i>kautā-Ø</i>	$-t?$	<i>kautāte</i>	<i>kotat</i>	* <i>kautā-tā</i>	$-to$
3 du.	<i>ltais¹</i>			${}^o\tilde{a}-iH_1+s..^2$				
		<i>tākenas¹</i>		${}^o\tilde{a}-iH_1-nā+s..^2$				
1 pl.	<i>kautām(o)</i>	<i>kotmās</i>	* <i>kautā-mV(sV)</i>	$-mesi = \text{préz.}$	<i>kautāmt(i)e</i>	<i>kotamāt</i>	* <i>kautā-māt(-)</i>	$-med^H_2$
2	<i>kautās(o)</i>	<i>kotas</i>	* <i>kautā-stās?</i>	$-stesi^3$	<i>kautāt</i>	<i>kotac</i>	* <i>kautā-tā</i>	$-d^H_1uwe$
3	<i>kautāre</i>	<i>kotar</i>	* <i>kautā-rā</i>	$-ro / -r$	<i>kautānte</i>	<i>kotant</i>	* <i>kautā-ntā</i>	$-nto$

Pozn.: 1) Adams 1988: 62; 2) Adams 1988: 62–63, 101; 3) Adams 1988: 100: $*-s(\tilde{a}) < *-ss\tilde{a} < *-st\tilde{a}s\tilde{a} < *-st\tilde{a}s\tilde{a} < *-stesi$.

Koncovky imperativu se dochovaly jen pro 2. os.:

AB *kāl-* „přinést, přivést“; B *klyaus-*, A *klyos-* „slyšet“; AB *yām-* „dělat“; B *ai-* : imp. *pete-* „dát“; AB *i-* „jít“ (Pinault 1989, 161; Adams 1988, 82; Van Windekens 1982, 294–97):

	B akt.	A akt.	ptoch.* < ie.**	B méd.	A méd.	ptoch.* < ie.**
sg.	<i>pkāla</i> <i>pyām</i> <i>pāklyauš</i> <i>pete</i> <i>paš</i>	<i>pkal</i> <i>pyām</i> <i>pāklyoš</i> <i>paš¹</i> <i>piš</i>	* <i>pā-kālā-Ø</i> < ** <i>pe-kḷH_3-ā</i> * <i>pā-yām-Ø</i> ** <i>pe-kḷēus-e</i> ** <i>po-dH_3-o</i> ** <i>pe-H_1+d^H_1²</i> či ** <i>pe-H_1+si¹</i>	<i>pkalar</i> <i>pyāmtsar</i>	<i>pāklār</i> <i>pyāmtsār</i> <i>pāklyossū</i>	* <i>pā-kālā+r³</i> * <i>pā-yām-sā+r³</i> ** <i>pe-kḷēuse-sye⁴</i>
du.				<i>pyamtsait</i>		* <i>pā-yām-sā-ī-t</i>
pl.	<i>pkalas(o)</i> <i>pyāmtso</i> <i>pāklyaušso</i> <i>petes/petsso</i> <i>pcīso/cisso</i>	<i>pāklās</i> <i>pyāmās</i> <i>pāklyošās</i> <i>pac</i> <i>pic/picās</i>	** <i>pe-kḷH_3-ā-stesi⁵</i> * <i>pā-yām-stās⁵</i> ** <i>pe-kḷēuse-stesi⁵</i> ** <i>po-dH_3-o-stesi⁵</i> ** <i>pe-H_1ite(+stesi)</i>	<i>pkalat</i> <i>pyāmtsat</i>	<i>pāklāc</i> <i>pyāmtsāc</i>	* <i>pā-kālā-tā⁶</i> * <i>pā-yām-sā-tā⁶</i>

Pozn.:

- 1) Van Windekens 1982: 246, 296 srovnává s lat. infinitivy na *-se/-re* (*-si): *esse, ire* aj. a skt. na *-si*: *neši, dārši, vākši*.
- 2) Adams 1999: 61. 3) Finální **-r* je zřejmě totéž jako *-r* v prohibitivní částici A *mar*; srov. dále B *mā ra* „ani ... ani“ : *ra* „také; jako“. Ve slovesném systému se *-r* objevuje v arm. 2. sg. imperativu na *-(i)r* a het. imperativu mediopassiva na *-ru* (přehled viz Van Windekens 1982: 295). Pinault (1989: 162) dává přednost vysvětlení, které předpokládá primárně nulový ukazatel imperativu jako v aktiviu, plus *-r* signalizující médium. 4) Finální *-sū* < **-sye* představuje pravděpodobně reflexivum kterému přesně odpovídá *-sya* v skt. *bhāra-sya* „přines!“ (Pinault 1989: 162; Van Windekens 1982: 296). 5) = 2pl. prét. akt. 6) = 2pl. prét. méd.

Významy základních tvarů sloves bývají intranzitivní pasivní, zatímco kauzativních tvarů tranzitivní aktivní (zákl. B *tsälpetār*, A *šalpatār* „je vysvobozen“; kauz. B *tsälpätār*, A *tsälpätār* „vysvobozuje, zachraňuje“). Nejčastější kauzativní sufix je v B *-sk-/ -šs-*; u sloves s kořenem na *-k* sufix *-s-/ -š-* (zákl. sg. *rit-*

tetär „spojuje se“, kauz. sg. *rittäṣṣä* „spojuje“, pl. *rittäskem* „spojují“. Jazyk A má kauzativní sufix *-s-* (3. os. pl. prez. základ. *läñkiñc* „visí“, kauz. *läñkseñc* „věší se na“). Až na výjimky se v jazyce B kauzativní tvary používají i jako konjunktivní.

Tvary média se užívají jako aktivum (B *twe ñi yaitkorsa mant pyām* „činiš tak na můj rozkaz“), médium (B *teši cimeṃ ñäskemar* „vyprošuji si od tebe prominutí“) nebo pasivum (B *tane orottsä kwasalñeṣṣa wešeñña klyauṣate* „byl tu slyšet silný [dosl. velký] nařikavý hlas“).

Většina sloves má základní kmeny v přítomnosti (12 tříd), konjunktivu (11 tříd) a préteritu (6 tříd). Od přítomných kmenů se koncovkami odvozují indikativ přítomnosti a některá imperfekta v A a většina v B. Od konjunktivních kmenů se koncovkami tvoří konjunktiv a optativ. Od obou kmenů se jednotlivými sufixy tvoří:

tvary	od kmene	sufixy	*
part. prez. akt.	prez.	B <i>-ñca</i> , A <i>-nt</i>	*-ont- m. : *-ānt- f.
part. prez. méd.	prez.	B <i>-mane</i> , A <i>-mām</i>	*-māno-
I. gerundivum	prez.	B <i>-lye (-lle)</i> , A <i>-l</i>	*-ljo-
II. gerundivum	konj.	B <i>-lye (-lle)</i> , A <i>-l</i>	*-ljo -
I. abstrakta	prez.	B <i>-l(āñ)ñe</i> / A <i>-lune</i>	*-l-unjo-/*-l-unoḷ-
II. abstrakta	konj.	B <i>-l(āñ)ñe</i> / A <i>-lune</i>	*-l-unjo-/*-l-unoḷ-
inf.	A prez., B konj.	AB <i>-tsi</i>	*-tjōi (dat. *-tjō-)
jmenné tvary	prez. et konj.	B <i>-nta</i> , A <i>-nt</i>	*-nt-ā
privativa	konj.	B <i>-tte</i> , A <i>-t</i>	*-to-

Kmeny préterita se většinou shodují s konjunktivem, mají ale odlišné koncovky.

Imperativ se tvoří prefixem *p(ä)-*, který může chybět v B před slovesy na *p-* (B *parskat* „ptejte se!“). Před labiovelárami se *pä-* mění na A *pu*, B *po* (A pl. *pukmäs* „běžte!“, B sg. *pokkāka* „volej!“). Tento prefix má nejbližší obdobu ve slovanském prefixu **po-*, který vyjadřuje perfektivnost (Adams 1988, 62).

Co do sufixů se imperativ tvoří šesti způsoby (= třídami):

I. bez sufixů od základních tvarů sloves (A *kām-* „nést“, pl. *pkāmāc*)

II. bez sufixů od kauzativu (A *yär-* „koupat se“, sg. *päyrār*)

III. sufixem *-s-* (B *er-*, A *ar-* „vyvolat“; B pl. *persat*, A sg. *parsār*)

IV. sufixem *-ṣṣ-* (B *kätk-* „překročit“, sg. *kätkäṣṣar*)

V. sufixem *-ññ-* (B *ārck-/ ārc-* „mít [povinnost]“, sg. *porcaññar*)

VI. nepravidelně (např. AB *i-* „jít“, B akt. pl. *paṣ*, A akt. pl. *piṣ*, méd. pl. *pic*; AB *we-* „mluvit“, B sg. *poñ*, pl. *poñes*).

12 přítomných tříd se dělí na tematické a atematické. Podle zavedeného dělení (Krause & Thomas 1960: 196–217, Pinault 1989: 136–143) je 8 (II.-IV., VIII.-XII.) tematických: u tříd II. – IV. se ke slovesným kmenům připojuje vokál:

II. AB *ä*, B *e*, A *a* < ie. **e/*o* (AB *āk-* „vidět“, prez. akt. sg. B *āšām*, ale B *āseñca*, A *āsant*)

III. B *e*, A *a* < *ie*. **o* (AB *māsk-* „být, nacházet se“, 3. os. sg. méd. B *māsketār*, A *māskatār*)

IV. B *o*, A *a* (AB *ār-* „přestat“, 3. os. sg. méd. B *orotār*, A *aratār*).

U tříd VIII. – XII. se ke slovesným kmenům připojují jako sufixy jednotlivé konsonanty nebo slabiky; mezi styčné konsonanty se vkládá vokál *-a/-ā-* (např. VIII. *yām-* „dělat“, 1. os. sg. prez. *yam-a-sk-au*):

VIII. AB *-s-* (B *er-*, A *ar-* „vzbudit“, 3. os. sg. prez. B *ersau*, A *arsam*)

IX. jen B *-sk-* (B *ai-*, A *e-* „dávat“, 3. os. sg. prez. B *aiskau*, A *esam*)

X. B *-nāsk-/nāsk*, A *-nās-/nās-*; u *-n-* ale dochází k metatezi z *-mn-* na *-nm-* (AB *tām-* „zrodit se“, 3. os. sg. prez. B *tānmastār*, A *tāmnāštār*; jinak AB *pāk-* „mít v úmyslu“, 3. os. B sg. méd. *pāknāštār*)

XI. B *-sask-/sāsk-*, A *-sis-* (AB *āks-* „oznámit, učít“, B 3. os. sg. prez. *aksaskau*; A *ok-* „přibývat“, 1. os. sg. prez. *oksisam*)

XII. AB *-ññ-* se často asimiluje (A *kāṣ-* „plísnit“, inf. *kāṣiñtsi*; B *klānts-* „spát“, 3. os. sg. prez. *klāntsam*).

Ostatní třídy jsou atematické:

I. Koncovky se ke kmeni slovesa připojují pomocným vokálem *ā*, na rozdíl od II. třídy, ale bez palatalizace finálního konsonantu: (*pālk-* „hořet“, 3. os. sg. prez. B *palkām*, A *palkāṣ*).

V. klade před koncovky vokál *ā* (AB *lāk-* „vidět“, 3. os. prez. akt. A *lkāṣ*)

VII. jen v B nasální infix (B *pik* „malovat“, 3. os. sg. prez. *piñkām*)

VI. v AB infix *-nā-* do kmene s krátkým vokálem, *-na-* do kmene s dlouhým vokálem (A *kārs-* „vědět“ : 3. os. sg. prez. *kārsnāṣ*; B *tsāk-* „kousat“ : 3. os. sg. prez. *tsāknam*)

Podle tvarů 1. třídy prezentních kmenů probíhá i konjugace slovesa „jít“ AB *i-*; zatímco tvary v A jsou pravidelné, v B je infix *-n-* (A prez. *yām*, *yāt*, *yāṣ*, *ymās*, *yāc*, *yiñc*, part. prez. *ymām*; B *yam*, *yat*, *yam*, *ynem*, *yacer*, *yanem*, part. prez. *ynemane*). Do první třídy prezentních kmenů patří i supletivní sloveso existence, jehož paradigma tvoří tři různé *ie*. kořeny: 1) **H₁es-* „být“, 2) **d^heH₁-(-k/-s-)* „dít se, dělat“, 3) **steH₂-* „stát (se)“: 1a) prez. B *nes-*, A *nas-* „být“ < **H₁no-* + **H₁s-*, srov. lokativní postpozice B *-ne* < **H₁no*, 1b) impf. B sg. *ṣai-*, pl. *ṣey-*, A *ṣe-* < **H₁s-*i*eH₁-*, 1c) *skente* < **H₁s-sko-nto*; 2) prët. a jeho deriváty **tāk-ā-*; 3) kopula *ste* < **stH₂-ó*, *stare* < **st₂-ró*; čtvrtý kořen **men-* „zůstat“ může být přidán, pokud do paradigmatu slovesa existence zařadíme AB *māsk-* „stát se“ < **m_ṅ-s^hk-* (viz Pobožniak 1986: 267; Batke 1999: 63–74; Adams 344–46: 458–59)

	os.	B		A	
		sg.	pl.	sg.	pl.
prézens	1.	<i>nesau</i>	<i>nesem</i>	<i>nasam</i>	<i>nasamäs</i>
	2.	<i>nest</i>	<i>nescer /nešcer</i>	<i>našt</i>	Ø
	3.	<i>nesäm</i>	<i>nesäm</i>	<i>naš</i>	<i>neñc</i>
imperfektum	1.	<i>šaim/ šeym</i>	<i>šeyem</i>	<i>šem</i>	<i>šemäs</i>
	2.	<i>šait</i>	<i>šeycer</i>	<i>šet</i>	* <i>šec</i>
	3.	<i>šai</i>	<i>šeyem</i>	<i>šeš</i>	<i>šeñc</i>
préteritum	1.	<i>takāwa</i>	Ø	<i>tākā</i>	<i>tākmäs</i>
	2.	<i>takāsta</i>	Ø	<i>tākašt</i>	Ø
	3.	<i>tāka</i>	<i>takāre</i>	<i>tāk</i>	<i>tākar</i>
konjunktiv	1.	<i>tākau</i>	<i>tākam</i>	<i>tām</i>	<i>tamäs</i>
	2.	<i>tākat</i>	<i>tākacer</i>	<i>tāt</i>	<i>tāc</i>
	3.	<i>tākam</i>	<i>tākam</i>	<i>tāš</i>	<i>tākeñc</i>
optativ	1.	<i>tākoym</i>	<i>tākoyem</i>	<i>tākim</i>	<i>takimäs</i>
	2.	<i>tākoyt</i>	<i>tākoycer</i>	<i>tākit</i>	Ø
	3.	<i>tākoy</i>	<i>tākoyem</i>	<i>tākiš</i>	<i>tākiñc</i>
imperativ	2.	<i>ptāka</i>	<i>ptākas</i>	<i>pāštāk</i>	<i>pāštakäs</i>
kopula	2.	<i>star</i>			
	3.	<i>ste, star-</i>	<i>stare(-) skente, skentar-</i>		

Většina z 11 konjunktivních tříd (II., III., VI., IX.-XII.; Krause & Thomas 1960: 221–233; Pinault 1989: 144–146) se zcela shoduje s přítomnými (jen IX. třída je rozšířena nejen v B o *-sk-*, ale i v A o *-s-*: A *kän-* „vznikat“, 1. os. sg. *knäsam*). Liší se třídy:

IV. jen vzácně v B sufix *-i-* (*kälyp-* „ukrást“, 1. os. akt. *kalypi*, inf. *kälypitsi*).

VII. sufix AB *-ñ-*; častěji v A (AB *we-* „mluvit“, 3. os. akt. sg. A *weñäš*)

I. atematicky jako v přítomnosti, koncovky se připojují k nepalatalizovanému kořenu končícímu vokálem (B *ai-*, A *e-* „dávat“, 1. os. akt. sg. B *āyu*, A *em*)

V. sufixem AB *-ā-* (AB *wik-* „zmizet“, B inf. *wikātsi*, 3. os. sg. méd. A *wikātär*)

Jazyk B vytváří od konjunktivu privativní tvary pomocí negativních prefixů a sufixu *-tte*, např. *kaut-* „rozdělit, rozštěpit“, *akautatte* „nerozštěpitelný“; *klyaus-* „slyšet“, *enklyaušätte* „neslýchaný“.

Préterita se dělí do tříd podle způsobu tvoření (Krause & Thomas 1960: 237–254; Pinault 1989: 147–152):

I. atematická odvozená bez sufixu od základního tvaru slovesa (AB *kälk-* kořen minulého tvaru od *i-* „jít“, 3. os. sg. akt. A *kälk*)

II. od kauzativu odvozený tvar s palatalizovaným iniciálním konsonantem, který je v A reduplikován, v B následován prodlouženým vokálem (AB *täl-* „zdvihnout“, A *cacäl*, B *cāla*; AB *kärs-* „znát“, A *šasärs*, B *šärsa*).

VI. tematická: slovesa AB *kām-* „přijít“, AB *lānt-* „vyjít“ – u obou je 3. os. sg. akt. bez koncovky. B *kām-*: sg. 1. os. *kamau*, 3. os. *šem(o)*, pl. 1. os. *kmem*, 3. os. *kameṃ/ šemare*; B *lā-n-t-*: sg. 1. os. *latau*, 3. os. *lac*, pl. 1. os. *latso*, 3. os. *latem*, du. 3. os. *ltais*.

IV. sufixem *-ṣṣ-* (AB *yām-* „dělat“, 1. os. akt. prét. *yamaṣṣa*, srv. IX. přítomní třída 1. os. prez. sg. *yamaṣṣām*)

V. sufixem *-ñ(ñ)-* (AB *we-* „říkat“, 1. os. sg. akt. B *w(e)ñāwa*, A *weñā*)

III. částečně sigmatická - v obou jazycích v aktivu schází *-s-*; např. u slovesa B *prek-*, A *prak-* „ptát se“: koncovky osob aktiva B sg. *-wa*, *-asta*, *-sa*, pl. *-am*, **-as*, *-ar*; A sg. *-wā*, *-āšt*, *-ās*, pl. *-mās*, **-ās*, *-ār*; v médiu se ke kořenům B *park-* A *prāk-* připojují koncovky: B sg. *-samai*, *-satai*, *-sate*, pl. *-samt(t)e*, *-sat*, *-sante*; A sg. *-se*, *-sāte*, *-sāt*, pl. *-sāmāt*, *-sāc*, *-sānt*.

Prézens označuje přítomný děj i při vyprávění minulých dějů (prézens historický); užívá se i pro bezprostředně očekávaný budoucí děj: A *wātkāts ymār kumsam* „určitě rychle přijdu“; se zápornkou A *mar*, B *mā* vyjadřuje zákaz: B *mā traṅko yamas-ne* „neobviňuj ho!“.

Imperfektum vyjadřuje děj v minulosti nebo minulé jednání durativní (B *pañakte Kapilavāstune māskītār* „Buddha prodléval v Kapilavastu“) a iterativní (B *yetse tsākṣyeñ-c kektseñmeṃ latkanoyeñ-c misa po* „odpalovali ti z těla pokožku a odřezávali ti veškeré maso“). Préteritum označuje nedurativní minulý děj. Užívá se narativně.

Perfektem je vyjádřen dokonavý děj či jednání v minulosti (např. B *poysiṃñeṣṣe kauñkte parka* „vyšlo vševědoucí slunce [= Buddha]“).

Tzv. intenzivní préteritum je zvláštní tvar jazyka B. Je jakoby složen z tvarů imperfekta a préterita a má nejednoznačné durativní nebo iterativní užití; např. *ñiś trememñ prusiya* „ze zlosti mne přehlížel“.

Konjunktiv je v hlavních větách užit modálně a vyjadřuje očekávání (B *mākte ṣ tem kelu* „Ale jak to mám snést?“), přání (A *tāṣ nātkis kārsor tāṣ* „ať se to pán dozví!“) nebo ve vazbě se zápornkou preventivní zákaz (B *mā nai ñakta prañkāś-me* „Přece nás, ó bože, neodmítneš!“). Konjunktivními tvary se tvoří vedlejší věty vztahné, podmiňovací a příslovečné časové, místní a způsobové. Výjimečně se konjunktivem vyjadřuje budoucí děj: A *ārkiśoṣṣis sem waste pākār tāt* „Staneš se ochranou a útočištěm světa [= lidí]“.

Optativ se tvoří pomocí *-i-*, jen v V. a VI. konjunktivní třídě v B sufixem *-oy-*; v hlavních větách vyjadřuje přání (B *po cmelane källoymä krentām wāṣmom* „ať ve všech zrozeních získám dobré přátele“), předpis (A *mā yalām wram mar yāmiṣ* „věc, která se nemá činit, ať se nečiní“) nebo možnost. Dále se užívá k tvorbě vedlejších vět vztahných, podmiňovacích a příslovečných místních, časových, způsobových a finálních.

Imperativ – výjimečně se užívá adhortativně (B *carit pās pyāmtso* „ukončeme hostinu!“), popř. může být imperativ základního tvaru slovesa užit kauzativně: A *pkanā-ñy ākāl* „splň mi přání!“. Imperativ duálu se dochoval vzácně jen v jazyce B, např. *pyamtsait* „vy dva dělejte!“.

Infinitiv AB *-tsi* se v jazyce B tvoří od konjunktivu, v A od prézentu. Tvar infinitivu může přibírat koncovky sekundárních pádů, v jazyce A jen allativu, v B navíc perlativu, lokativu a genitivu. Např. allativ (tučně) B *toṃ ṅyatstsenta wikässiš poyšinta tne tseṅkemtär* „vševědoucí zde [= ve světě] povstávají, aby **zahnali** takové nesnáze“. Infinitiv může být užit i pasivně nebo predikativně a infinitiv základního tvaru slovesa vyjadřuje i kauzativní význam: A *war wipāsi lywā-m* „poslala mu vodu k omytí“.

Od prézentních forem se tvoří prézentní participium akt. a méd. s koncovkou *-e*: B *nesamane* „jsoucí“; od préterita se tvoří participium préterita s koncovkou *-u* a často iniciální reduplikací; např. *pälk-* „hořet“, B part. pré. *pepalyku* „trpěv [ve významu „pálen, spalován“]“, *kārp-* „sestoupit“, A *kākārṣu*, B *kakkārpäṣṣu* „sestoupiv“, apod. Všechny tvary mohou mít aktivní i pasivní užití; např. part. préz. B *mäkte kautsy akemane wñolme* „jako je bytost vedena k smrti“; part. pré. slovesa základního tvaru A *wrasašši āñmaši ṁme yāmu* „bytostmi byla vytvořena představa já“; part. pré. kauzativa B *emalyesa tsetsarkoṣ memyoṣ yokaisa* „spalování horkem, sužování žizní“. Od participia préterita se koncovkou *-r* tvoří slovesná jména, např. *yāmu* „učiniv“, *yāmor* „čin“, atp.

Gerundivní koncovky jsou B *-lye / -lle*, v A *-l*. Gerundivum I. se odvozuje od prézentu a označuje to, co je potřeba učinit, tedy nutnost, popř. se zápornou zákaz (B *kärsanalle* „to co je třeba vědět“, A *yal* „to co je třeba učinit“). Užívá se ve větách jako atribut (B *kärsanälyeṃ wāntarwane* „ve věcech, které se musí znát“); užívá se také predikativně (B *šāmaṃ mā ṅomā kenäl* „není označován jménem mnich“) nebo tvoří jména, např. A *ākālšäl*, B *akalšälle* „žák“, dosl. „ten, kdo má studovat“. Gerundivum II. se odvozuje od konjunktivu a označuje možnost. Ve větách se užívá stejně jako první tvar, např. predikativně A *wrasašši mā kālpāl naṣ* „není pro bytosti dosažitelné“.

Od gerundiv se tvoří častá gerundivní abstrakta koncovkami A *-une*, B *-(āñ)ñe* (A *wäl-* „zemřít“, *wlalune* „smrt“; B *yuk-* „přemoci“, *yukalñe* „překonání“). Činitelská jména vznikají příponami A *-ts*, B *-tsa* (A *aknāts*, B *aknātsa* „nevědoucí“). Jiná slovesná jména se tvoří sufixy:

A *-nt*, B *-nta* (B *kaṣenta* „vrah“)

B *-ucal / -auca* (*ynūca* „jdoucí“, *kärsauca* „vědoucí“)

B *-uki* (*tanmaṣṣuki* „vyvolavač“)

Od sloves se tvoří i adjektiva koncovkami AB *-m(o)* (B *ynamo* „jdoucí“); jen v B koncovkami *-a*, *-i* (*rita* „hledající“, *poyši* „vševědoucí“); jen v A kompozitně s koncovkou *-e* (*ākāl-kāmše* „splňující přání“).

Nesklonné druhy slov: adverbia, prepozice & postpozice, konjunkce, partikule a citoslovce (Krause & Thomas 1960: 169–172).

Adverbia mohou být místní, časová a způsobová. Výběr místních: B *om(p) / om(p)te / omteṃ* = skt. *tatra* „tam, tady“; B *etsuwai* = skt. *upa* „u, k“; B *mante* = skt. *ūrdhvam* „nahore, nahoru“; B *ywārcka*, A *ywārckā* (altern. *c/ś*) „uprostřed, mezi“; B *ate*, A *atas* „ven“; B *parne*, A *parna* „ven(ku)“; B *eneṃ / enenka*,

A *an(n)e* „uvnitř“; B *enepre*, A *anapar* „vředu“; B *lauke*, A *lok* „daleko“; B *lau*, A *lo / lek* „pryč“; B *päst*, A *pest* idem.; B *kauc*, A *koc* „vysoko“; B *ette*, A *āñc* „dole, dolů“; B *ñor*, A *posam/ posac* „pod, vedle“; B *śwālyai*, A *śālyās* „vlevo“; B *saiwai*, A *pācyās/ pāccās* „vpravo“. Se slovesy pohybu se pojí směrové prefixy: B *ecce-*, A *aci-* + B *e-* < skt. *ā-* „sem, při-“; B *cowai-*, A *pre-* „pryč, od-“; A *ṣu-* „sem“; A *āsuk-* = skt. *ati* „dál, pře-“, A *śu-* idem.

Adverbia času B *ñ(a)ke* (**neg^ho*, sr. sch. *nego* „než“), A *tāpār̥k* „nyní“ (sr. r. *teper⁷*); B *ṣek*, A *skam* „vždy“; B *nauṣ*, A *neṣ* „dříve“; B *yparwe* „nejdříve“; B *postām / ompostām*, A *sārki* „později“; B *entwe*, A *antus* „potom“; B *akek*, A *torim* „nakonec“; B *tsonkaik*, A *ksār* „ráno“; B *oṣle & nekciye*, A *noktim* „večer“; B *artsa kaum*, A *ārts koṃ* = skt. *anvahaṃ* „den po dni“; B *yñkaum kāstwer*, A *ykoṃ oṣeñi* „ve dne v noci“.

Adverbia způsobu B *taisa / taisu / taise(ṃ)* „tak“; B *totka*, A *tsru* = skt. *alpa* „málo“; B *olañk* = skt. *alam* „dost“; B *(e)śatka / śitka* „velmi“; B *oly(a)po / olyapots(ts)e / ololyesa*, A *ṣokyo* „více“; B *auṣap / omṣap*, A *lyutār* idem.; B *solme*, A *salu* „zcela“ (**solmo-/*soluo-*); A *ypic / ṣitsrāk* id.; AB *ysomo* „celkem“ (**en-somHām*); B *r(a)mer*, A *ymār* „rychle“ (**dru-mor*).

Prepozice a postpozice: před slovo se kladou typicky jen B *śle*, A *śla* „s“ a B *snai*, A *sna* „bez“ (sr. lat. *sine*); lokativně se ještě užívá prefix *y(n)-* např. B *yñakte* „mezi bohy“ nebo B *yñkaum/ iñkaum*, A *ykoṃ/ ykonā* „ve dne“. Za slova se kladou např. B *pkante*, A *pkānt* „bez“; B *tāntsi*, A *okāk* „až do“; B *eneśle* „jako“; B *(e)ṣe*, A *ṣyak* „s, dohromady“; B *warñai/wārñai*, A *aci* = skt. *ādi* „počínaje [něčím]“; A *neṣontā* „s [něčím] na vrcholu“. Jako postpozice se užívají i různé gramatické tvary slov (Carling 1999): B *ṣārmtsa*, A *ṣurmaṣ* „kvůli“ jsou B perl. od *ṣurm* a A abl. od *ṣarm* „příčina“; A *posac / posam* „vedle“ je all./ lok. od **pos-*; A *korpā* „proti“ je perl. od **korp-* „obrat“ se vztahem k AB *kārp-* „sklánět se“ < ptoch. **k^vārp-*; B *warñai / wārñai* „počínaje“ je obl. od **wārñ-o*.

Konjunkce: B *wai*, A *yo* „a“ ve stejné funkci u vět B *ṣ/ ṣpl ṣāpl ṣpā*, A *śkam*. Dále AB *epe ... epe* „ať ...“ či „...“; B *wat*, A *pat* „nebo“; B *no*, A *nu* „jen, ale, také“; B *wat no*, A *pat nu* „nebo i“; B *ra / rano*, A *pe / penu* = „také“; B *noñk* „přesto“; B *ñke* „ale“; B *katu* „neboť, totiž“; B *nano*, A *nuṃ* „zase“; B *kwri*, A *k_ipre ne* „když, jestliže“ (**k^u-b^hroi*). Souřadné větné členy bývají spojeny asyndeticky: B *ṣarm oko* „příčina a účinek [dosl. plod]“, A *ātli k_ilewāñ* „muži a ženy“. I souvětí může být beze spojky (viz níže).

Partikule: B *ram(t)*, A *oki* „jako“; B *nai* (sr. ř. *voá* „vskutku“), A *asīi* „snad“; B *nemcek*, A *ṣakkats* „zajisté“ – v témž významu B *auspa*, A *wāṣpā* i B *atṣaik*, A *āttsek*. V B jsou i *yaka / ykāk* „ještě“ (sr. sl. **ju že* „jiz“); *taka / tkā* „potom“. Univerzální tázací částici je v jazyce A jen *te* (Lühr 1997), ostatní jsou specifické: A *pe(nu)*, B *pi* „přece, snad, také“; *asīi* „asi, snad“; B *māpi/ mapi/ māpi* „jen, přece, také ne“. Částice mohou stát vedle osobních popř. tázacích zájmen; částice B *-nai*, A *-ne* se připojuje k tázacím zájmenům a adverbium a mění je na vztahné

A *kus* „kdo“, *kusne* „který“. V častých spojeních *māṃtne* a *tāmne* znamená „právě“.

Negace se provádí zápornkou AB *mā*, A *mar* nebo složeninami B *mā ... nta*, A *mā ontam* „vůbec ne“; B *mantanta* „nikdy“; B *māwk*, A *mā ok* „ještě ne“.

Citoslovce: např. AB *hai* „ó běda“, AB *hā* „ach“, AB *hišt* = skt. *dhik* „fuj“, *hā* „ach“; jen v B např. *arai* „ó“.

Zásady syntaxe

Tocharské texty se zpravidla řídí syntaxí sanskrtu, nejběžnější je model SOV (MacDonell 2000: 178). Podmět stojí na začátku věty: B 569a1 [*akn*]ātsamñ[e] *prutkātār* „nevědomost bude zastavena“. Po podmětu následuje předmět B 45b4/5 *mā=psāl mā māskwo srūkalñe [ce] cemstrā* „ani meč ani překážka *smrt* nezastaví“. Na konci větného segmentu stojí sloveso: A 1b2f. *tmaṣ rākṣtsāśši dvipaṃ yeṣ tmaṣ yaḳṣāśši (tmaṣ) baladvipaṃ yeṣ* „Poté se *odebral* [dosl. šel] na ostrov *rākšasů*, potom jakšů [a] potom *šel* i na *Baladvípu*.“ Přívlasky stojí před určeným jménem B 17b1 *nāki welñe preresa* „šípem *vyčítavé* řeči“ – jednotlivě: obl. *nāki* „kritika“; obl. *welñe* „řeč“ (= deverbální abstraktní jméno od *we-* „říkat“); perl. *perresa* „šípem“. V podřadných souvětích vyjadřuje konjunktiv potenciálnost, optativ ireálnost. Konjunktiv v A66a3 *ṣomāp lānt em k_upre ne cu ālyek yāsluṣ tāke-ñi* „Kdybych tě dal jednomu králi, druží by se stali mými nepřáteli.“ Optativ v souvětí beze spojky B5a6 *toṃmā tākoṃ ṣaiṣṣene mā űke tsankoy pudñakte* „Kdyby nebyly na světě [tj. stáří, nemoc a smrt], buddha by nemusel vzniknout [tj. aby osvobodil bytosti].“

Zkratky

A východotocharský, a. genus alternans, abl. ablativ, adj. adjektivum, aj. a jiný, ak. akuzativ, akt. aktivum, all. allativ, arm. arménský, av(est). avestský, b- baltsko-, B západotocharský, BHS buddhistický hybridní sanskrť, com. genus communis, dat. dativ, dosl. doslova, du. duál, f./fem. femininum, gen. genitiv, germ. germánský, het. hetitský, ie. indoevropský, imp. imperativ, impf. imperfektum, instr. instrumentál, írán. íránský, jm. jmenný, kaus. kausalis, kauz. kauzativ, kol. kolektivum, kom. komitativ, konj. konjunktiv, lat. latinský, lit. litevský, lok. lokativ, luv. luvijský, m./mask. maskulinum, méd. médium, n. neutrum, nom. nominativ, obl. casus obliquus = nepřímý pád, opt. optativ, part. participium, pas. pasivum, p- pra-, perl. perlativ, pl. plurál, préz. prézens, ptoch. pratocharský, ř. řecký, sg. singulár, skt. sanskrť, sl. slovanský, sr. srovnej, st- staro-, stř- středo-, subst. substantivum, suf. sufix, toch. tocharský, vok. vokativ, vs. versus, zákl. základní tvar slovesa.

Poznámka

Předkládaná studie vznikla jako jeden z dílčích výstupů v rámci spolupráce se Střediskem pro interdisciplinární výzkum starých jazyků a starších fází jazyků moderních (MSM 0021622435).

LITERATURA

- ADAMS, DOUGLAS Q. 1978. On the Development of the Tocharian Verbal System. *Journal of the American Oriental Society* 98, 277–288.
- ADAMS, DOUGLAS Q. 1988. *Tocharian Historical Phonology and Morphology*. New Haven: American Oriental Society.
- ADAMS, DOUGLAS Q. 1991. The Dual in Proto-Indo-European and Tocharian. *Tocharian and Indo-European Studies* 5, 11–43.
- ADAMS, DOUGLAS Q. 1993. Revisiting the Person-Number Endings of Tocharian B. *Tocharian and Indo-European Studies. Supplementary Series*, Vol. 6. Reykjavík: Málvísindastofnun Háskóla Íslands, 15–27.
- ADAMS, DOUGLAS Q. 1994. PIE Locative Prefixes in Tocharian. In: Schlerath, Bernfried (ed.). *Tocharisch. Akten der Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft Berlin, September 1990*. Tocharian and Indo-European Studies. Supplementary Series, Vol. 4. Reykjavík: Málvísindastofnun Háskóla Íslands, 9–36.
- ADAMS, DOUGLAS Q. 1999. *A Dictionary of Tocharian B*. Atlanta: Rodopi.
- ADAMS, DOUGLAS Q. 2006. Some Implications of the Carbon-14 Dating of Tocharian Manuscripts. *The Journal of Indo-European Studies* 34, Num. 3–4, 381–389.
- BATKE, CHRISTIANNE. 1999. Das Präsens und Imperfekt der Verben für ‘Sein’ im Tocharischen. *Tocharian and Indo-European Studies* 8, 1–74.
- BLAŽEK, VÁCLAV & SCHWARZ, MICHAL. Tocharové. Kdo byli, odkud přišli, kde žili. *Linguistica Brunensia. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity A* 55, 2007, 85–113.
- BURLAK, SVETLANA. 2000. *Istoričeskaja fonetika tocharskich jazykov*. Moskva: Institut vostokovedenija RAN.
- CARLING, GERD. 1999. The Tocharian inflected adverbials and adpositions in relation to the case system. *Tocharian and Indo-European Studies* 8, 95–110.
- GIPPERT, JOST. 1987. Zu der sekundären Kasusaffixen des Tocharischen. *Tocharian and Indo-European Studies* 1, 22–39.
- HILMARSSON, JÖRUNDUR. 1986. *Studies in Tocharian Phonology, Morphology and Etymology*. Reykjavík: Dissertation.
- HILMARSSON, JÖRUNDUR. 1989. *The Dual Forms of Nouns and Pronouns in Tocharian*. Reykjavík: Málvísindastofnun Háskóla Íslands (Tocharian and Indo-European Studies. Supplementary Series, Vol. 1).
- HILMARSSON, JÖRUNDUR. 1996. *Materials for a Tocharian Historical and Etymological Dictionary*. Reykjavík: Málvísindastofnun Háskóla Íslands (Tocharian and Indo-European Studies, Supplementary Series, Vol. 5).
- JASANOFF, J. H. 1988. The sigmatic aorist in Tocharian and Indo-European. *Tocharian and Indo-European Studies* 2, 52–76.
- JASANOFF, J. H. 1989. Language and gender in the Tarim Basin: the Tocharian 1. sg. pronoun. *Tocharian and Indo-European Studies* 3, 125–147.
- KRAUSE, WOLFGANG. 1955. Tocharisch. In: *Handbuch der Orientalistik, IV. Band – Iranistik*, 3. Abschnitt. Leiden: Brill.
- KRAUSE, WOLFGANG & THOMAS, WERNER. 1960. *Tocharisches Elementarbuch, Bd. I: Grammatik*. Heidelberg: Winter.

- LANE, GEORGE S. 1967. On the Significance of Tocharian for Indo-European Linguistics. In: *Studies in Historical Linguistics in Honor of George S. Lane*, ed. by WALTER W. ARNDT et al. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 76–87.
- LÜHR, ROSEMARIE. 1997. Zur osttocharischen Fragepartikel *te*. *Tocharian and Indo-European Studies* 7, 89–119.
- MACDONNEL, ARTHUR A. 2000 (reprint of the 3rd edition: Oxford, 1926.). *A Sanskrit Grammar for Students*. Delhi: S.G.V. Press.
- MALZAHN, MELANIE. 1999. Die nominalen Flexionsendungen des idg. Duals. *Historische Sprachforschung* 112, 204–226.
- MALZAHN, MELANIE (ed.). 2007. *Instrumenta Tocharica*. Heidelberg: Winter.
- MELCHERT, H. CRAIG. 2000. Tocharian Plurals in *-nt-* and Related Phenomena. *Tocharian and Indo-European Studies* 9, 53–75.
- MELČUK, I. A. 1959. Kratkij očerk morfologii tocharskich jazykov. In: Ivanov, V. V. (ed.). *Tocharskije jazyky*. Moskva: Izdatel'stvo inostrannoj literatury, 158–202.
- PEDERSEN, HOLGER. 1941. *Tocharisch vom Gesichtspunkt der indoeuropäischen Sprachvergleichung*. København: Munksgaard.
- PINAULT, GEORGES J. 1989. *Introduction au Tokharien*. Paris: Laliés.
- POBOŻNIAK, TADEUSZ. 1986. Język tocharski. In: BEDNARCZUK, LESZEK (ed.). *Języki indoeuropejskie*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 245–273.
- POUCHA, PAVEL. 1930. O nových jazycích indoevropských nalezených ve Střední Asii, zvláště o jazyce tocharském. (S návrhem tocharské mluvnice.) In: *Dvacátá výroční zpráva Českého státního gymnasia v Praze XI. za školní rok 1929–1930*. Praha.
- POUCHA, PAVEL. 1955. *Thesaurus Linguae Tocharicae Dialecti A. Institutiones Linguae Tocharicae*. Pars I. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- RINGE, DONALD A. 1989. The imperative prefix */pə-/* in the Tocharian B dialects. *Tocharian and Indo-European Studies* 3, 51–63.
- RINGE, DONALD A. 1996. *On the Chronology of Sound Changes in Tocharian*, Vol. 1: *From Proto-Indo-European to Proto-Tocharian*. New Haven: American Oriental Society.
- SCHULZE, WILHELM, SIEG, EMIL, SIEGLING, WILHELM. 1931. *Tocharische Grammatik*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- SIEG, EMIL, SIEGLING, WILHELM. 1949. *Tocharische Sprachreste. Sprache B. Die Udānālaṅkāra-Fragmente*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- THOMAS, WERNER. 1957. *Der Gebrauch der Vergangenheitstempora im Tocharischen*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- THOMAS, WERNER. 1964. *Tocharisches Elementarbuch*, Bd. II: *Texte und Glossar*. Heidelberg: Winter.
- VAN WINDEKENS, ALBERT J. 1976. *Le tokharien confronté avec les autres langues indo-européennes*. Vol. I: *La phonétique et le vocabulaire*. Louvain: Centre International de Dialectologie Générale.
- VAN WINDEKENS, ALBERT J. 1979. *Le tokharien confronté avec les autres langues indo-européennes*. Vol. II.1: *La morphologie nominale*. Louvain: Centre International de Dialectologie Générale.
- VAN WINDEKENS, ALBERT J. 1982. *Le tokharien confronté avec les autres langues indo-européennes*. Vol. II.2: *La morphologie verbale*. Louvain: Centre International de Dialectologie Générale.

A SKETCH OF TOCHARIAN HISTORICAL GRAMMAR

A purpose of our study, which represents a continuation from the last year (Blažek & Schwarz 2007), is to offer a brief grammatical sketch of two Tocharian languages, the projection of the most important language features into Common Tocharian or Indo-European proto-languages, and, in limited number of cases, the external comparisons with other Indo-European languages, in agreement with present level of our knowledge.

Michal Schwarz
Ústav jazykovědy a baltistiky
Filozofická fakulta Masarykovy univerzity
Arna Nováka 1
602 00 Brno
e-mail: M.Schwarz@seznam.cz

Václav Blažek
Ústav jazykovědy a baltistiky
Filozofická fakulta Masarykovy univerzity
Arna Nováka 1
602 00 Brno
e-mail: blazek@phil.muni.cz